

Etnografický výzkum subkultury. Případ Romů v Brně.

Jiřina Korcová

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Jiřina KORCOVÁ
Osobní číslo: H128294
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika

Téma práce: Etnografický výzkum subkultury. Případ Romů v Brně

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS: Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce. S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucí bude práce zaměřena:

- zastoupení olašských Romů, jak se liší od ostatních Romů
- konkrétní hierarchie v Brně
- životní styl, rodinné vztahy, volný čas

Při zpracování práce bude použito metody empirické - formou rozhovorů a metody teoretické - obsahové analýzy dokumentů k získání holistického obrazu olašských Romů v Brně.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, 407 s.

ISBN 978-80-262-0219-6.

HLADÍK, Jakub. Multikulturní výchova: (socializace a integrace menšin). Vyd. 1. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2006, 73 s. ISBN 80-7318-424-9.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

NEČAS, Ctibor. Romové v České republice včera a dnes. 5. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, 129 s.

ISBN 80-244-0497-4.

Romové – O Roma: tradice a současnost. Brno: SVAN, 1999, 90 s. ISBN 80-7028-141-3.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a bude průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Michal Vavřík, Ph.D.**
Katedra společenských věd

Datum zadání bakalářské práce: **11. listopadu 2013**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2014**

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

Mgr. Michal Vavřík, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

JIŘINA KOPCOVÁ
.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně 5.2.2014

.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užití-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce přináší empirické poznatky ze života Romů v Brně, se zaměřením na život Romů oláškých. Provedený výzkum odpovídá na klíčové otázky integrace, asimilace, definuje rizika vzniku předsudků a specifikuje doporučující stanoviska k jejich eliminaci. Autorka práce směřuje základní význam provedeného výzkumu na poznatky aplikovatelné ve vybraných oblastech sociální pedagogiky, konkrétně v otázkách procesu socializace, výchovy a funkčnosti rodiny či aspektů její funkčnost ovlivňujících. Dílčí význam provedeného výzkumu směřuje autorka vůči práci příslušníků státní policie, neboť i ona sama je policistkou bezpečnostního sboru a shledává nevědomost svých kolegů v oblasti života a chování Romů jako jednu z příčin zmařených služebních úkonů a zákroků. Nabytí nových znalostí v této oblasti dle autorky přispěje k efektivitě a kvalitě policejní práce.

Klíčová slova: Romové, integrace, socializace, sociální pedagogika, policejní práce

ABSTRACT

This work provides empirical evidence of the life of the Roma in Brno, focusing on the life of the Olah Roma. The research answers the key questions of integration, assimilation, defines the risk of prejudice and specifies the advisory opinion to eliminate them. The author of the work is aimed fundamental importance to the research findings applicable in selected areas of social pedagogy, specifically on a process of socialization, education and family functioning or aspects affecting its functionality. Partial importance of pro-conducted research focuses on the author of the work of members of the state police, because she herself is a cop finds security forces and ignorance of their colleagues in the life and behavior of the Roma as one of the causes of frustrated business operations and procedures. Acquisition of new knowledge in this area by the authors contribute to the effectiveness and quality of police work.

Keywords: Roma, integration, socialization, social education, police works

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych tímto poděkovala panu Mgr. Michalu Vavříkovi, Ph.D, vedoucímu bakalářské práce, za svědomité, trpělivé a přínosné vedení mé bakalářské práce. Dále děkuji občanskému sdružení DROM, Bratislavská 41, Brno, za zprostředkování potřebných informací a předání mnohaletých zkušeností. Stejně tak děkuji mému manželovi a dětem, kteří mi pro tvorbu bakalářské práce vytvořili optimální podmínky.

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

=== Neházej všechny do jednoho pytle. Neunesíš ho. ===

motto

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 ROMOVÉ JAKO NÁROD	12
1.1 KDO JSOU ROMOVÉ?	12
1.2 ROMOVÉ VERSUS CIKÁNI	12
1.3 HISTORIE ROMŮ	13
1.4 SUBETNICKÉ ROZDĚLENÍ ROMŮ	14
1.5 ROMŠTINA	15
1.6 ROMSKÉ OBŘADY A RITUÁLY	17
1.6.1 Svatba	17
1.6.2 Kriši (soud).....	18
1.6.3 Těhotenství a porod.....	19
1.6.4 Pohřeb	20
2 ROMOVÉ JAKO NÁRODNOSTNÍ MENŠINA V ČR	21
2.1 PODPORA VZDĚLÁVÁNÍ Z HLEDISKA SOC. PEDAGOGIKY	21
2.2 SOCIÁLNÍ JISTOTY A ZABEZPEČENÍ	22
2.2.1 Hmotná nouze	23
2.2.2 Dávky	23
2.2.3 Sociální a majetkové poměry	24
2.3 MAJORITNÍ SPOLEČNOST VERSUS ROMOVÉ	25
2.4 ETNOCENTRISMUS	27
II PRAKTICKÁ ČÁST	30
3 ÚVOD	31
3.1 VÝZKUMNÝ SOUBOR	31
3.2 VÝZKUMNÉ METODY	32
3.3 ORGANIZAČNÍ STRUKTURA VÝZKUMU	33
3.4 POLOSTRUKTUROVANÝ ROZHOVOR.....	35
3.4.1 Definice	35
3.4.2 Kladené otázky.....	36
4 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU	39
4.1 ROZBOR ODPOVĚDÍ.....	39
4.1.1 V kterém roce jste přišli na území ČR, a co Vás k příchodu do ČR vedlo?	39
4.1.2 Chápete život v ČR jako přínosný? Co Vaší kultuře nejvíce chybí?	41
4.1.3 Jaký hierarchický systém panuje ve Vaší komunitě?.....	42
4.1.4 Jaké bříme spravedlnosti nese podle Vás olašský král?.....	43
4.1.5 Účastnil jste se někdy krisi? Jaký má podle Vás význam?	44
4.1.6 K čemu směřujete své děti ve výchově a jakou přikládáte důležitost dosaženému vzdělání?.....	46
4.1.7 Jaký je podle Vás smysl těhotenství? Z kolika dětí pocházíte, kolik dětí máte a přijde Vám to přirozené?	48
4.1.8 Pohovořte o důležitosti pohřbu, s kým se jak loučíte?.....	49

4.1.9	Chcete doplnit ještě nějaké informace, které považujete pro vytvoření uceleného pohledu na Vaši komunitu za důležité?	50
4.1.10	Co si myslíte, že by Vašemu životu a soužití s ostatními menšinami a majoritou nejvíce pomohlo?	51
4.2	VÝSTUP Z VÝZKUMU	52
ZÁVĚR		54
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....		56
SEZNAM TABULEK.....		58
SEZNAM GRAFŮ		59

ÚVOD

Velmi významnou a nepochybně neopomenutelnou součástí společnosti tvoří jedna z etnických menšin, Romové. Velmi konzervativním způsobem si do současnosti zachovali svoji kulturu a jsou pro ostatní typičtí svým stylem oblékání, hudbou a v obecném povědomí i jejich podílem na nezaměstnanosti a kriminalitě. Ne však všechny způsoby jejich projevu ve společenském dění jsou pro ostatní pochopitelné a logicky zdůvodnitelné, proto jsem se rozhodla v této bakalářské práci upřesnit některé aspekty jejich chování, zejména poukázat na vnitřní strukturu a rozdělení této zdánlivě homogenní menšiny. Nejprve obecně rozeberu původ Romů s jejich přímým důsledkem na strukturu soudobé společnosti. Z důvodu, že se některé jejich obřady a zvyklosti dochovaly dodnes, zaměřím se i na ty nejběžnější, leč majoritou ne tolik pochopitelné zvyklosti Romů.

Protože zřejmě nejvýznamnější a pro tuto práci nejzajímavější vrstvou Romů jsou olašští Romové, tak se zabývám především jejich výzkumem. Specificky etnografickým výzkumem. Konkrétně zkoumám způsob jejich života, hierarchii, tradiční obřady, rituály a v neposlední řadě i jejich odlišnost od ostatních Romů. Způsob života olašských Romů je velmi nápadně rozdílný oproti ostatním. Jejich hrdost, životní priority i plnění cílů mají jiný původ i průběh. Nevědomost v oblasti života a rozmanitosti Romů má za důsledek mnohdy neoprávněný vznik předsudků a utváření si bezdůvodných negativních postojů.

Hlavní význam této bakalářské práce připisuji novým poznatkům aplikovatelným v rámci sociální pedagogiky. Struktura informací získaných z výzkumu pramení od současných problémů, jako je právě kriminalita, chudoba a nedostatečná či nefungující výchova. Ve všech těchto případech se dostáváme do situací, které popisuje současné pojetí sociální pedagogiky. Právě v případech výchovných problémů, od kterých se odvíjí problémy logicky následné, přímo či zprostředkovaně nastupuje jako jeden z opravných prostředků popisovaných z hlediska sociální pedagogiky. Míra účinnosti těchto prostředků a návrhy na zlepšení přímo pramení z provedeného výzkumu.

Protože v současné době jsou úlohy sociální pedagogiky zprostředkovávány metodikou prevence, je mým cílem vytvořit výstupem z kvalitně provedeného výzkumu oporný materiál pro utvoření kompetencí k řešení problémů pramenících z individuálních zvláštností romského etnika. Získáním těchto kompetencí může dojít k odosobnění metodika prevence od předsudků či neindividuálního přístupu k rizikové mládeži.

Dalším cílem této bakalářské práce je získat informace ze života Romů a tyto vhodným způsobem reprodukovat alespoň v rámci mého zaměstnání, neboť klientela Romů má v mém profesním oboru poměrně významné zastoupení. A právě i tato skutečnost byla jedna z mnohých, která mě inspirovala při tvorbě této práce. Pochopení života Romů může mít velmi pozitivní vliv na eliminaci předsudků a pochopení stylu jejich chování, a dále v tomto důsledku i zjednodušení jejich integrace a omezení možnosti vzniku vzájemných antipatií vůči majoritní společnosti a naopak. Otázka integrace či inkluze Romů do společnosti není pouze otázkou zájmů České republiky, ale jedná se o problém řešící v mezinárodním měřítku většina států Evropy. Proto mají zájem na řešení této situace i nadnárodní instituce, o čemž rovněž v této bakalářské práci hovořím.

Některé mé dosavadní zkušenosti pramení z mého zaměstnání a aktuálního služebního zařazení. Pracuji jako policistka Obvodního oddělení Policie České republiky v lokalitě Brno-sever, zahrnující nejproblémovější ulice v městě, jako je Cejl, Bratislavská, Vranovská, Mostecká a jiné. Proto se v textu objevují odkazy na moje dosavadní zkušenosti či poznatky získané v průběhu výkonu služby.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ROMOVÉ JAKO NÁROD

1.1 Kdo jsou Romové?

Abych se mohla zabývat výzkumem této specifické skupiny obyvatel, musím nejprve v rámci současných poznatků a možností vymezit tuto etnickou menšinu. Vymezení lze chápat ve dvou základních rovinách, které jsou závislé na zdroji informací k nim vedoucích.

V prvním případě jsou tímto zdrojem informace získané při sčítání lidu v roce 2011. Jedná se tedy o objektivně podložené statistiky, kdy nám tyto sdělují, kolik lidí z celkového počtu obyvatel se k romské národnosti oficiálně přihlásilo. „K romské národnosti se přihlásilo celkem 13 150 obyvatel. Pouze menší část z nich uvedla pouze romskou národnost (5 199). Většina byla těch, kteří ji uvedli v kombinaci s jinou národností.“¹ Oproti tomu však nejrůznější instituce a sdělovací prostředky odhadují skutečný počet Romů na několik set tisíc. v tomto smyslu se tedy dostáváme do konfliktu, podle jakých kritérií můžeme o člověku tvrdit, že je Rom a budeme se tomuto konfliktu věnovat v následujících podkapitolách.

1.2 Romové versus Cikáni

V soudobé společnosti chápeme označení Cikán jako hanlivé či rasistické a naopak slovo Rom zní v tomto ohledu vznešeněji a skýtá mnohem důraznější integrační podtext. Nyní budu specifikovat skutečné významy těchto slov z hlediska historického kontextu a také z hlediska gramatiky Českého jazyka. „Výraz Cikán se nejčastěji odvozuje právě ze slova athingan – atsignan. Pro vztah většiny k romské menšině je příznačné, že tímto jménem byli Romové nazýváni výhradně svým okolím – jedná se tedy o apelativ, aniž by jej sami kdy akceptovali.“²

Pro vysvětlení slova Rom se zabývám historickými souvislostmi, především v oblasti Indie. Fakt, že původ Romů zčásti zasahuje právě do Indických zemí, je zakotvený v povědomí většiny stoupců majoritní společnosti. „Slovo Rom je velmi starého původu a má patrně základ ve slově dom, které bylo souhrnným označením

¹ *Obyvatel ČR přibývá, ale především díky cizincům* [online]. Český statistický úřad, 2011 [cit. 2013-11-23]. Dostupné z:

http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/predbezne_vysledky_scitani_lidu_domu_a_bytu_2011

² ŠULEŘ, Petr. Romové: tradice a současnost. Brno: Muzeum romské kultury, 1999, 90 p. ISBN 80-902-4761-X, s.16.

příslušníků indických kast s podobným sociálním statutem. Potvrzení vzniku slova Rom ze slova dom je fakt, že indická cerebrální hláska „d“ se vlivem evropských jazyků mění v dialektech evropských Romů v „r“.³

Historický význam obou slov jsem sice upřesnila, nicméně z hlediska Českého jazyka hovoříme o tzv. etnonymech. Etnonymum je souhrnné označení pro slova tvořící název etnika, kmene, tlupy či národa. Tato se v rámci své vnitřní struktury dělí podle několika kritérií. Pro potřeby pochopení rozdílu mezi Romem a Cikánem dle již uvedených informací postačí specifikovat endoetnonyma a exoetnonyma. Jak již předpony těchto označení napovídají, jedná se o označení sebe sama v rámci konkrétní etnické skupiny anebo označení skupiny tzv. zvenčí. Pro lepší orientaci uvedeme příklad: Romové o sobě hovoří jako o Romech, bez ohledu na to, jakým způsobem je nazývají ostatní, těmto výrazům se říká endoetnonyma – tedy Romové tak označují sami sebe. Způsoby, jakými právě ostatní lidé konkrétní etnikum nazývají, se nazývají exoetnonyma. Ať už se jedná o členy jiné minoritní společnosti anebo o stoupence majority. Právě označení Cikán (nebo „cigán“) mezi ně patří, neboť jsou tímto způsobem nazýváni Romové.

Podle uvedených informací je tedy zřejmé, že jediný člověk může být zároveň Rom i Cikán. Ovšem poněkud komplikovanější problematiku tvoří subetnické rozdělení Romů, které je předmětem stejnojmenné podkapitoly.

1.3 Historie Romů

Pro potřeby této bakalářské práce není nezbytně nutné zabývat se kompletní historií a původem Romů, nýbrž kontextovými souvislostmi majících za důsledek jejich výskyt na území současné České republiky.

Většina Romů přišla do ČR v letech 1945-1993, kdy první vlna přišla ze Slovenska po 2. světové válce. Druhá vlna v 50. a 60. letech sem přišla za účelem nábory dělníků do těžkého průmyslu a stavebnictví. v 70. letech proběhla akce „Rozptyl cikánského obyvatelstva“ a ze slovenských romských osad přišla třetí vlna násilně přestěhovaných Romů.⁴

³ ŠULEŘ, Petr. Romové: tradice a současnost. Brno: Muzeum romské kultury, 1999, 90 p. ISBN 80-902-4761-X, s.16.

⁴ HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. Co se osvědčilo: úspěšné romské projekty ve střední a východní Evropě. Editor Tibor Kertész. Praha: Partners for democratic change, 2003. ISBN 8023903624, str. 20.

Jak jsem již uvedla v předchozích kapitolách, tak povědomí veřejnosti o původu Romů z Indie je poměrně silné a částečně správné. i z hlediska historie se střetáváme s drobným konfliktem z hlediska posouzení objektivnosti informací o výskytu Romů. Já se však budu řídit výhradně objektivně doloženými informacemi bez ohledu na domněnky či přímo nesouvisející okolnosti. „Přítomnost Romů v českých zemích předpokládáme již ve 14. století, ale teprve 15. století nám poskytuje jednoznačné informace o jejich průchodu našimi zeměmi. Popravčí kniha pánů z Rožmberka k roku 1399 v záznamu o výsledku loupežníka Vachka uvádí při výčtu jeho kompliců i jakéhosi „Ondřejova pacholka Cikána černého.“⁵

Skutečnost, že první zmínka o Romech je v historickém trestním spise, kde dotyčný vystupuje jako osoba podezřelá či snad přímo pachatel, a dále podle statistik kriminality páchané na území České republiky Romy, předsudkům vůči Romům nepřispívá. Je poměrně těžké zaujmout vůči Romům jiný postoj, než který máme zakořeněn v předsudcích.

1.4 Subetnické rozdělení Romů

Ačkoliv se pro drtivou většinu lidí mohou jevit Romové jako jednotvárná homogenní skupina obyvatel, jejich různorodost je skutečně natolik diametrální, že ji považují za velmi důležitou zmínit a specifikovat. Každá ze subetnicit má svoji charakteristickou a nezaměnitelnou hierarchii, která bude předmětem empirické složky této bakalářské práce.

Romskou etnickou menšinu tvoří obyvatelé původních moravských, maďarských, slovenských, německých a olašských romských komunit, které nemají jednotící prvek.⁶

Původ Romů z hlediska subetnicity je také důležité zmínit. Nejedná se v tomto případě však o historický původ, nýbrž o důsledek migrace či imigrace Romů bez ohledu na důvod. i na základě těchto rozdílů vzniká přirozené rozdělení dle pocitů sounáležitosti a splnění skupino-tvorných znaků i přímo mezi Romy. „Romové svůj postoj k jiným Romům řídí podle kmenové příslušnosti. O kmenech tmavých a společensky neoceňovaných si ostatní Romové udržují předsudky, například o nich tvrdí, že jedí psy

⁵ ŠULEŘ, Petr. Romové: tradice a současnost. Brno: Muzeum romské kultury, 1999, 90 p. ISBN 80-902-4761-X s.18.

⁶ HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. Šaj pes dovakeras. Můžeme se domluvit. Olomouc: Univerzita Palackého, 1993, s.21.

a kočky, i když to není pravda.“⁷ Dostávám se tímto k poměrně důležité části smyšlení o Romech, neboť je, jak se lidově říká, skutečně nelze „házet do jednoho pytle“. Pro Romy, kteří se špatným chováním ostatních Romů cítí dotčeni, je velmi těžké vyrovnat se s těmito rozdíly. Zvláště za projevu předsudků a nepochopeného přístupu ze strany majoritní společnosti.

Některá obdobná veřejnosti známá fakta dokonce způsobují i aplikaci vybraných prvků života Romů do všedního života a například si některé zvyklosti majoritní společnost osvojila jako patologické. „V některých vesnicích byly rodiny, kde docházelo pravidelněji ke sňatkům mezi bratranci a sestřenicemi, označovány jako „cikánské rodiny.“⁸ Takovýto druh zobecnění názvu či označení etnika pouze dokazují vliv předsudků a bagatelizace problematiky Romů. Pro lepší orientaci v celé problematice se vrátíme k obecným informacím o Romech žijících na území České republiky, konkrétně k jejich rozdělení.

„Romy můžeme v České republice rozdělit do několika skupin. Jedná se o čtyři nejsilnější a nejtypičtější větve Romů, u nichž můžeme pozorovat značné rozdíly: slovenská (3/4 z celkového počtu), maďarská (necelá 1/4), olašská (Valchike Roma – asi 30.000) a Roma-Sinti (jen několik rodin)“.⁹

Největší zastoupení na našem území mají tedy slovenští Romové. Tato informace jde poměrně logicky odvodit i bez statistik na základě dialektu některých Romů. Někteří z těch, kteří přišli ze Slovenska, se Český jazyk nenaučili a hovoří plynule Slovensky. U těch ostatních jde poznat alespoň východní přízvuk.

1.5 Romština

Romština působí pro česky hovořícího člověka možná odpudivě, tvrdě, zmateně a verbální Romů jsou hlasité, působí vulgárně či agresivně. Vše má však svůj důvod a své opodstatnění. Romština má poměrně omezenou slovní zásobu a to, co v jiných jazycích vyjadřujeme několika výrazy, Romové v komunikaci vyjadřují emocemi. „Mami, nevíš jak mluví Cikáni? Já říkám: No, cikánky. No jo, ale co je to za řeč? To není ani románský

⁷ MATOUŠEK, O. (2003). Rodina jako instituce a jako vztahová síť Praha: SLON., str. 142

⁸ KANDERT, J. (2004). *Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých až osmdesátých letech 20. století*. Praha: Karolinum, str.87.

⁹ HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. Co se osvědčilo: úspěšné romské projekty ve střední a východní Evropě. Editor Tibor Kertész. Praha: Partners for democratic change, 2003. ISBN 8023903624, str. 22.

jazyk, ani germánský, ani slovenský, co je to za jazyk?“¹⁰ Tímto způsobem odstartovala Hana Šebková, jejíž památce je věnován sborník romistických studií z roku 2004, svoje pátrání po historii jazyka Romů. Stejně jako původ Romů samotných, tak i kořeny jejich kultury, jejíž součástí jsou i dorozumívací prostředky, zasahuje především do indických zemí.

„Z hlediska jazykového patří romský jazyk mezi ty nejstarší západní dialekty pocházející z novindického prostředí. Na základě antropologie a s přihlédnutím k vědám zabývajícím se cizími jazyky se původ Romů řadí do oblasti střední Indie, chronologicky od asi 3. století, ale to v Indii severní. Není však možné s jistotou určit tento čas a dislokaci přesně.“¹¹

Jak je z uvedeného zřejmé, Romština je jakýsi druh dialektu, nikoliv indický kmenový jazyk. I přesto však má na svůj původ poměrně velké zastoupení ve světě, které koresponduje s celkovým počtem Romů.

„Největší množství olašských Romů hovoří takzvaným lovárenským dialektem. Z hlediska historických souvislostí u nich neshledáváme rozdílnost při migraci oproti slovenským Romům. Olašští Romové tedy také přišly ze Slovenska v období po druhé světové válce, avšak tehdy patřili mezi tradiční kočovníky. V České republice kočovali od roku 1958 a jsou společně se slovenskými Romy nejpočetnější subkulturou Romů v České republice.“¹²

Jak je z uvedeného textu zřejmé, odlišují se olašští Romové nejen svým rozdílným životem, ale i romským dialektem. Při pochybnostech o zařazení konkrétního Roma dle jednotlivých subetnických kritérií, může nám o jejich původu mnohé prozradit právě jazyk. To je však již otázka mnohaletých lingvistických zkušeností a definice rozdílů mezi jednotlivými romskými dialekty není stěžejní pro základní definici jejich kulturních zvyklostí a obsahů.

¹⁰HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. Romano džaniben - jevend 2004: Sborník romis-tických studií. Praha: G plus G, s.r.o., 2004, 282 s. ISSN: 1210-8545, str. 9.

¹¹LHOTKA, Petr. *Vzdělávací cyklus nejen o Romech. Původ Romů a jejich příchod do Evropy* [online]. Brno: Muzeum romské kultury, 2010, 27.10.2010 [cit. 2014-01-13]. Dostupné z: <http://skola.romea.cz/cs/historie/puvod-romu-a-jejich-prichod-do-evropy/>

¹²16.VRÁBELOVÁ, Marie. Romština a její rozdělení. In: *Romové v České republice: (1945-1998)* [online]. Vyd. 1. Praha: Sociopress, 1999 [cit. 2014-01-21]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/24605#5>

1.6 Romské obřady a rituály

Pro lepší orientaci v oblasti romské kultury si nyní budeme definovat některé romské obřady a rituály typické pro jejich život. Záměrně rozlišujeme pojmy obřad a rituál. „Za rituál neoznačujeme jakýkoliv obřad, nýbrž pouze obřad náboženského nebo magického charakteru.“¹³ Pro nás blízkým je především pojem rituál, kdy tento můžeme rozdělit do dvou hlavních skupin. Za prvé se jedná o rituály, které jsou podloženy přesvědčením, vírou nebo jiným náboženským vlivem. Do druhé skupiny patří naše, nepřilíš přesné, označení rituálů jako činností, které jsou součástí našeho každodenního života. Rituály ranní hygieny, pracovní rituály či rituály rodinného života. Z hlediska romské kultury nyní rozeberu ty nejdůležitější a nejtypičtější, především s odkazem na soudobou podobu zachování těchto zvyklostí u olašských Romů.

1.6.1 Svatba

Nejhonosnější a pro majoritní společnost nejviditelnější událostí v životě Romů, především olašských, je právě svatba. Svatba Romů není pouze projev náklonnosti dvou lidí a vzájemné vyjádření vůle společného života a soužití. Jedná se o kulturní akt méně či více spojující rodinu ženicha a nevěsty. Svatba však může být i jedním ze způsobů řešení sporů mezi takovými rodinami. A to i sporů týkajících se finančního zabezpečení rodin. Pro výstižnější příklad a komparaci situace v zahraničí uvádím informace ze Spojených států amerických. „Uzavření manželství zahrnuje u Cikánů obvykle platbu určitého obnosu ze strany otce ženicha otci nevěsty. Výše ceny za nevěstu může být až 8.000 dolarů, ale průměrná suma bývá okolo 2.000.“¹⁴ Protože se nejedná o informace nutně korespondující s Českou republikou, zaměřuji se na tuto otázku i ve výzkumu, kde přináším různé poznatky a informace částečně popírající tuto skutečnost. Jak popisuji v podkapitole 1.6.2 Krisi, v předmětném případě v Brně se sice nejednalo o věno až v takovéto výši, nicméně ráznost a vůle řešení problémů vyústily ve válku. To je důkazem toho, že narušení tradic mezi olašskými Romy je interně chápáno velmi závažně, prakticky bez ohledu na výši majetku.

¹³NAKONEČNÝ, Milan. *Lexikon magie*. Praha: Argo, 2009.

¹⁴BUDILOVÁ, Lenka a Marek JAKOUBEK. *Cikánská rodina a příbuzenství*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové, 2007, 207 s. ISBN 80-870-2511-3, s.194.

Ke sňatku v případě olašských Romů jsou někdy potomci dvou rodin předurčeny krátce po narození či ještě před narozením. Už tyto okolnosti na vážnosti aktu přidávají a nahlížení na olašskou svatbu jako na běžnou svatbu s přehnanou slávou je jen důsledek nevědomosti a multikulturní negramotnosti. Takováto událost je i časově náročná a celá sláva může čítat i několik set účastníků, důsledkem čehož je omezení plynulosti provozu na pozemních komunikacích či zaujetí jiných opatření, pokud se jedná o místo veřejnosti přístupné.

1.6.2 Krisi (soud)

Protože je komunita olašských Romů velmi specifická, tradují se i po dlouhá léta i jejich vlastní způsoby řešení sporů. Protože sami nemají rádi jakékoliv narušení jejich integrity, ať už ze strany policie či ostatních Romů, o zásadních sporech mezi sebou (zpravidla mezi jednotlivými rodinami) si rozhodují prostřednictvím jejich vlastního soudu, který se nazývá krisi. „O svých soudech (tzv. krisi) si myslí, že jim pomáhají udržovat pořádek a spravedlnost v komunitě a proto věří, že jen díky jim přežili až do dnešní doby. Ale velká část Romů a majority říká, že právě kvůli krisi jsou v civilizaci o několik desítek let pozadu.“¹⁵

I ze zkušeností pramenících z mého dosavadního zaměstnání mohu potvrdit, že si olašští Romové málokdy nechají dobrovolně zasáhnout do svých sporů. V případě uplatňování pravomocí ze strany orgánu policie je zpravidla jedná o spory mezi olašskými Romy a ostatními. Jestliže je policejní hlídka vyslána na událost, která je oznámena třetí osobou a jedná se výhradně o spor právě mezi olašskými Romy, zpravidla po zaregistrování přítomnosti hlídky se zúčastněné strany po dobu provádění úkonů chovají způsobem napovídající smír a odmítají účast policie. V případě, že hlídce nevzniklo oprávnění provádět na místě události zákrok, po poučení všech zúčastněných z místa odjíždí. Tyto spory však pokračují, což je důkazem jejich nedotknutelnosti v oblasti chápání a spravedlnosti.

„Olašští Romové ale někdy odmítnou rozhodnutí krisi. Důkazem toho je spor o nevěstu, který vyvrcholil v Brně při rvačce desítek Romů. Silvia Lakatošová utekla od manžela, ačkoliv za ni ženichova rodina zaplatila věno. Krisi rozhodlo o vrácení věna ve

¹⁵HORVÁTH, Gejza. Romano Hantos: *Olaši a jejich krisi* [online]. Brno, 2007 [cit. 2014-01-22]. Dostupné z: http://romanohantos.cekit.cz/clanek.php?id_clanek=1389

výši 17.000,-Kč, ale to Lakatošovi odmítli a začala nepsaná válka. Do této se vložili i oba olašští králové, kteří dopomohli k vyřešení sporu.“¹⁶

Ani policie a ani soudy neměly pro vyřešení předmětného sporu rozhodující slovo. Svátost jejich integrity, konzervativní systém hodnot a mizivé právní vědomí však může způsobit ohrožení veřejného pořádku. Ačkoliv jsou soudobá zákonná ustanovení směřující k ochraně práv, svobod a vyznání národnostních menšin dle mého názoru velmi benevolentní a tolerantní, vždy existuje hranice mezi uplatňováním práva národnostních menšin a zásahu do práv a svobod ostatních občanů, kdy právě takovýto zásah vyžaduje uplatnění represivní moci ze strany orgánu policie či jiného orgánu činného v trestním řízení. Jedná se především o případy, kdy dojde k závažnému porušení některého ze zájmů chráněných zákonem.

1.6.3 Těhotenství a porod

Důvody k početí dítěte se stejně jako spousta dalších aspektů po staletí vyvíjela. Tím nejběžnějším je pochopitelně založení rodiny a zplození potomka rodičů. Nyní však kvůli socio-ekonomickému aspektu soudobé politiky vedle těchto poměrně běžných důvodů můžeme hovořit i o těhotenství jako o způsobu řešení materiálního zabezpečení rodiny. Tak, jak popisuji v kapitole 2.2 Etnocentrismus, zdůvodňuji i mnohočetné rodiny a zvýšenou porodnost Romů (nejen olašských) právě i demotivujícím systémem sociálních dávek, jejichž výše se přímo úměrně odvíjí od počtu dětí. Tuto skutečnost potvrzuje i provedený výzkum v praktické části této bakalářské práce.

„Během těhotenství nesmí žena pohlédnout na odpudivé zvíře a už vůbec ne na březí zvíře. Dříve se porody děly především doma, nyní však již v nemocnici, neboť je porod bezplatný. Před odjezdem se rodička vyzpovídá Bohu, čímž má zajistit bezproblémový porod. Dva dny po porodu k matce nikdo nesmí, aby nedošlo ke znečištění rodiny.“¹⁷

¹⁶STRNADOVÁ, Tereza a Pavla KOMÁRKOVÁ *Olašští Romové mají svůj uzavřený svět. Patří do něho i rvačky a únosy* [online]. Brno, 2009 [cit. 2014-01-22]. Dostupné z: http://brno.idnes.cz/olassti-romove-maji-svuj-uzavreny-svet-patri-do-neho-i-rvacky-a-unosy-1kz-/brno-zpravy.aspx?c=A090227_1147720_brno_taj

¹⁷HOUDEK, Lukáš. *Romea: Podobnosti v dómských a romských rituálech na ochranu novorozence* [online]. 2009 [cit. 2014-01-23]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravy/podobnosti-v-domskych-a-romskych-ritualech-na-ochranu-novorozence>

Všechny tyto zvyklosti pramení již od indických Dómů a někteří Romové, především olašští, je převzaly a uznávají doposud. Jak je zřejmé, tak i v otázce porodnictví hrají roli finance a materiální zabezpečení rodiny.

1.6.4 Pohřeb

Pietní akt tohoto charakteru je rovněž velmi typickým a od našeho se odlišuje. Stejně tak, jak nám přijdou některé zvyklosti v tomto směru zvláštní, divné či snad nelogické, musíme mít v povědomí informaci o tom, že stejně takto se na naše zvyklosti mohou právě dívat Romové. Pokud se dokážeme s touto myšlenkou ztotožnit, náš náhled na uctívání zesnulých z pohledu Romů v nás nemusí nezbytně budit negativní pocity. Tyto zvyky se však liší na základě toho, o jaké Romy se jedná. Obecně se hovoří a je známa skutečnost velké účasti na pohřbu, zesnulý není zpopelňován, je pochován se svými oblíbenými věcmi. Velmi podrobně však reprodukuji tyto informace na základě provedeného výzkumu.

2 ROMOVÉ JAKO NÁRODNOSTNÍ MENŠINA V ČR

2.1 Podpora vzdělávání z hlediska soc. pedagogiky

Institut vzdělání je rovněž komunitou Romů chápán odlišně, než většinou majoritní společnosti. V tomto ohledu však není potřeba rozlišovat názory Romů olašských, slovenských, maďarských či Sinti, neboť v kmenové myšlence jsou naprosto totožné. Potřeba vzdělání není u Romů chápána jako důležitá, a proto dosahují tak nízké vzdělanosti obecně. Stejně tak, jak prokázal provedený výzkum, jsou zpravidla vysokoškolsky vzdělaní Romové z komunity vyloučení.

Na základě však již zjištěných poznatků můžeme toto vyloučení logicky zdůvodnit. Vysokoškolsky vzdělaný Rom se zřejmě nebude věnovat tradičním způsobům obživy jako je sběr železného šrotu, drobné krádeže či řemeslná výroba a prodej, nýbrž se bude snažit na trhu práce uplatnit v oboru, který vystudoval. Tím dojde k porušení tradic a Rom se může od komunity nedobrovolně odosobnit. Protože je však na zvýšení vzdělanosti Romů obecný zájem, funguje škola jako podpůrný prostředek k rozvozu institutu vzdělání i v případech patologických jevů. K tomuto slouží preventivní programy a aktivity na školách, které zpravidla zaštiťuje metodik prevence.

Metodik prevence disponuje informacemi o patologických jevech a využívá je pro tvorbu programů ve škole. Prevence je u pedagogů zahrnuta jako součást pregraduálního i postgraduálního studia, ale postrádá hlubší základy. Pro primární prevenci může být užitečný sociální pedagog. Tento má znalosti z primární, sekundární i terciální prevence. v praxi však funkce sociálního pedagoga nefunguje a zastat jeho účel je zpravidla problematické.¹⁸

Břímě prevence je tedy složité a jeho realizace problematická. Proto stále dochází ve školských zařízeních k výskytu patologických jevů spojených právě s výchovou, vzděláním a s procesem socializace obecně. Vzdělavatelnost Romů je tedy složitá, a i přes veškerou snahu a případné úspěchy v této oblasti stejně nenaplní svůj prvotní účel, neboť dosaženým vzděláním se může Rom od ostatních Romů distancovat.

¹⁸PROCHÁZKA, Miroslav. Sociální pedagogika. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4734-705, s. 129.

2.2 Sociální jistoty a zabezpečení

Velmi diskutovaným tématem je právě systém sociální podpory a s tím související systém dávek sociálního zabezpečení. Aby bylo možné lépe pochopit význam sociálně ekonomické funkce rodiny, chápeme tento hned ze dvou různých úhlů pohledu.

Rodina jako integrální sociální skupina coby ekonomický subjekt funguje buď jako domácnost, která je významným spotřebitelem a tvůrcem ekonomických hodnot (podnikatelé) anebo její funkcí je z vnitřního hlediska zajistit ekonomické a sociální podmínky pro realizaci potřeb svých členů.¹⁹

Schopnost zabezpečit rodinu je bezesporu jednou z těch nejdůležitějších. V případě neschopnosti rodiny tuto materiální složku zabezpečit, přichází možnost státní podpory ve formě dávek sociální podpory. Toto téma je poměrně dobře zakotvené v povědomí občanů a pro účely této práce jej nebudu dále rozebírat. Budu však hovořit o stavu, který definuje naše legislativa jako stav hmotné nouze. Pro lepší pochopení celé problematiky nyní budu definovat několik důležitých pojmů a tyto vysvětlí s některými odkazy na jejich praktikování v běžném životě. Charakteristickým poznávacím znamením pro nejkoncentrovanější ghetta v České republice je především chudoba. Tuto se snaží systém sociálního zabezpečení alespoň částečně eliminovat či zmírnit jeho důsledky, kdy jedním z těchto způsobů je systém sociální podpory.

Systém sociální podpory je financován ze státního rozpočtu a spravují jej pověřené státní orgány. Stát přispívá rodinám s nezaopatřenými dětmi, pokud vlastními silami ani prostředky na děti nestačí. Systém sleduje život nezaopatřeného dítěte až do konce vzdělávání a poskytují rodině pomoc.²⁰

Samozřejmě, že se předmětná legislativa nedotýká pouze Romů, nicméně právě jejich chudoba a způsob života (především v ghettech) jsou příčinnou toho, proč tvoří značnou část žadatelů o státní podporu. Aby byl zřejmý krajní důsledek chudoby a s tím související možnosti pomoci, budeme definovat právě hmotnou nouzi, která je krajní situací při posuzování socioekonomického statusu.

¹⁹PROCHÁZKA, Miroslav. Sociální pedagogika. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4734-705, s. 105.

²⁰PAKOSTA, Tomáš. České předsednictví v radě EU 2009. Systém sociálního zabezpečení v České republice. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR: RETROPRESS, 2009, s. 25.

2.2.1 Hmotná nouze

Hmotná nouze je definována v zákoně o pomoci v hmotné nouzi. Její definice je však poměrně nekonkrétní a k tomu, aby stav člověka byl takto posouzen, se zkoumá hned několik faktorů. Obecně můžeme hovořit o stavu takového ekonomického strádání, které zakládá za splnění určitých podmínek právní nárok k pomoci ze strany státu, konkrétně orgánů státní správy a samosprávy a dále orgánů pověřených obcí s rozšířenou působností.

„Pro účely posuzování stavu hmotné nouze se příjmy a sociální a majetkové poměry osoby, která žádá o dávku, posuzují společně s příjmy a sociálními a majetkovými poměry dalších osob. Okruh těchto společně posuzovaných osob se posuzuje podle zákona o životním a existenčním minimu, pokud tento zákon nestanoví jinak.“²¹

Při posuzování tohoto stavu se přihlíží nejen na majetkové a další s tímto související poměry konkrétní osoby, avšak i celé rodiny či ostatních členů žijících ve společné domácnosti, které se přímo či nepřímo podílejí na společném živobytí. Samostatná neschopnost vlastního zabezpečení (např. z důvodu nízkého věku) ještě pochopitelně nezakládá právo na poskytnutí pomoci z důvodu hmotné nouze. Jedním z prostředků výpomoci v hmotné nouzi je ve smyslu zmíněného zákona institut tzv. dávek. Jedná se o výpomoc materiálního charakteru, tedy peněžní. Pochopitelně samotná projednávání aktuální životní situace jako hmotné nouze mohou být v tomto důsledku chápána jako polehčující okolnost v otázkách přidělení městských bytů, zařazení do školských zařízení atd.

2.2.2 Dávky

Termínem „dávky“ označuje zákon o pomoci v hmotné nouzi peněžní výpomoc. Stejným termínem se pochopitelně označují i dávky sociální podpory obecně. Zákon o hmotné nouzi však vzešel v účinnost až v roce 2007, a právě od tohoto roku se oba typy dávek terminologicky oddělují dle zákona, ve kterém jsou zakotvené. Tato se rozděluje podle dvou hlavních kritérií, neboť se může jednat o dávky vyplácené periodicky, zpravidla měsíčně, ale rovněž i o jednorázovou výpomoc. Proto se tyto údaje i v tabulce vlevo (Tabulka 1) uvádí odděleně.

²¹ Zákon číslo 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, § 2

Tabulka 1: Náklady na pomoc v hmotné nouzi (v mil. Kč)²²

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Dávky sociální péče z titulu sociální potřeby	10 181	10 127	9 605	8 722	949	261
Dávky pomoci v hmotné nouzi celkem	x	x	x	x	3 287	2 794
z toho:						
příspěvek na živobytí	x	x	x	x	2 593	2 176
doplatek na bydlení	x	x	x	x	524	472
mimořádná okamžitá pomoc	x	x	x	x	170	146
Dávky sociální péče z titulu sociální potřeby a dávky pomoci v hmotné nouzi celkem	10 181	10 127	9 605	8 722	4 236	3 055
Podíl na HDP (v%)	0,40	0,36	0,33	0,27	0,12	0,08

V tabulce jsou uvedeny náklady státu právě na dávky sociální podpory. Velmi jednoduše si můžeme všimnout skutečnosti, že vyjma dávek sociální péče z titulu sociální potřeby se dávky pomoci v hmotné nouzi datují až od roku 2007, neboť zákon o pomoci v hmotné nouzi nabyt účinnosti právě až od 1. ledna 2007 tak, jak jsem již uvedla. Dávky sociální péče z titulu

sociální potřeby nezanikly a ani nebyly nijak důrazně omezeny, pouze od roku 2007 jsou uváděny v jiných statistikách, než dávky hmotné nouze.

2.2.3 Sociální a majetkové poměry

Nyní se dostáváme do vymezení kritérií, podle kterých stát přiznává či nepřiznává dávky hmotné nouze. „...celkovými sociálními poměry se rozumí podíl rodiny na trvání stavu hmotné nouze, do kterého se osoba dostala.“²³. Stručně lze tedy říci, že se individuálně posuzuje aktuální majetková situace v rodině, ať už se jedná o majetek movitý či o nemovitosti. v případě, že neexistují překážky, které by rodině bránily jejich majetek prodat, tento majetek má takovou hodnotu, že by jeho prodejem mohlo dojít k eliminaci hmotné nouze, a přesto k tomuto rodina odmítá přistoupit, jedná se o překážku v přiznání dávky či dávek hmotné nouze.

V praxi můžeme hovořit o příkladu, kdy oba rodiče přijdou o zaměstnání a mají tři školou povinné děti. Nejsou schopny je tedy zaopatřit a k tomu mají i dluhy, které každý měsíc poměrnou periodickou částkou umořují. Přitom ale vlastní automobil. Protože oba rodiče přišli o zaměstnání, požádají o dávky hmotné nouze. Věcně příslušný úřad však

²²PAKOSTA, Tomáš. ČESKÉ PŘEDSEDNICTVÍ V RADĚ EU 2009. Systém sociálního zabezpečení v České republice. MPSV ČR: RETROPRESS, 2009, s. 56.

²³Zákon číslo 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, § 15

zjistí, že otec rodiny je vlastníkem vozidla a vozidlo odmítá prodat z důvodu, že je zvyklý se jím všude dopravovat. Pokud hodnota vozidla není tak nízká, že by ani jeho prodejem nebyla umožněna hmotná nouze, úřad dávky hmotné nouze nepřizná.

2.3 Majoritní společnost versus Romové

Postoj majority vůči Romům je ovlivněn několika faktory podléjících se vývoji a aktuální situaci jejich zastoupení ve společnosti. Dlouhodobá diference poměru Romů vůči většinové společnosti z hlediska množství zastoupení má za důsledek pozitivní vývoj názorů a postojů vůči Romům, ale i předsudků vedoucích k chování popírající možnost integrace či inkluze. Velmi typickou ikonou v otázce života Romů bývá sídliště Chánov, které se nachází v Ústeckém kraji. „Chánov je pravděpodobně jedno z nejhorších sídlišť u nás, několik panelových domů na okraji města je v zoufalém stavu. Skrze některé domy vidíte na krajinu za sídlištěm, všude kolem se povalují odpadky, některé domy jsou podmáčené a celý objekt je smutně šedý.“²⁴ Toto sídliště je noční můrou nejen orgánům státní správy a samosprávy při výkonu jejich pravomoci, ale i ozbrojených složek České republiky a všech složek integrovaného záchranného systému České republiky.

Drtivá většina Romů je tímto způsobem chování specifická. Jejich životní úroveň je velmi nízká a míra nezaměstnanosti roste úměrně k jejich degradovanému stupni vzdělání a závislosti na sociálních podporách. Nedodržují zákon a obecně přijímané normy chování.²⁵

Tímto striktním způsobem, který nevyžaduje hlubší zamyšlení či kontextové úvahy, vyjádřil autor obecné povědomí veřejnosti o menšině Romů. S postupem času však celá problematika vyžaduje podrobné zkoumání a výsledky získaných informací nám pomáhají vytvořit si představu o kauzalitě. Osobně se s tímto přístupem neztotožňuji, důkazem toho je i provedený výzkum, který právě poukazuje na rozdíly mezi některými Romy a oblíbená vlastnost na základě typických rysů většiny přisuzovat stejné chování všem (neboli tzv. házení do jednoho pytle) zde skutečně není na místě a popírá moje uvažování o Romech jako takových.

²⁴HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. Romano džaniben - jevend 2004: Sborník romistických studií. Praha: G plus G, s.r.o., 2004, 282 s. ISSN: 1210-8545, s.188.

²⁵NEČAS, Ctibor. Romové v České republice včera a dnes. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1995, 128 s. ISBN 80-706-7559-4, s.122.

Soužití majority s Romy je nejhorší v místech s největší koncentrací romského obyvatelstva. Napomáhá k tomu i činnost městských úřadů, kteří vystěhovávají neplatící Romy z bytů do holobytů, čímž vytvářejí ghetta společensky vyloučených lidí. Největší příčinnou problematických lokalit jsou předsudky majority a mentalita Romů.²⁶

Při selekci nejvýstižnějších následků se zabývám především tedy příčinou vzniku tohoto následku, a to nejen v rovině předsudků a veřejného mínění i obecného povědomí, ale především v rovině státovédní, trestně-právní a v neposlední řadě i psychologicko-sociologické. „Základem sociálních změn jsou adaptace (přizpůsobování) na změny situace, podmínek, události. Toto přizpůsobení může být vnějškové, projevuje se v konformním chování a vnějších manifestovaných projevech.“²⁷

Na celkovém mínění široké veřejnosti se podílí právě schopnost Romů přizpůsobit se, jak zmiňuji dále v podkapitole s názvem Etnocentrismus. V této oblasti se však střetáváme s konfliktem institutu ochrany lidských práv a svobod a s potřebami konkrétní, nejen naší, majoritní společnosti, vedle které existují Romové jako národnostní menšina. Na jednu stranu existuje vůle většiny „přizpůsobit“ Romy k obrazu svému, což by mělo za následek utlumení rozvoje jejich kultury a nepřírozenou (možná i nechtěnou) asimilaci. Na straně druhé dále stojí obecně závazná pravidla chování, jejichž dodržování je vynutitelné právní mocí. Ano, jedná se o legislativu. V historii České republiky existují dva významné mezinárodní akty přetvářející z naší země, a i z mnoha dalších, nejen svrchovaný stát, ale především stát přátelsky hostící ostatní příslušníky do těchto aktů zařazených. Jedná se o vstup do Evropské unie a dále do Schengenského prostoru. V rámci evropských mezinárodních smluv z hlediska ochrany práv národnostních menšin můžeme hovořit jako o nejdůležitějším pilíři, o tzv. kodaňských kritériích.

Kromě požadavků ekonomických a požadavků plnit závazky vyplývajících z členství vyžadují u členských zemí stability zaručující demokracii, zákonnost, zajištění lidských práv a respektování a ochranu národnostních menšin.²⁸

²⁶MATOUŠEK, Oldřich. Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení. Vyd 1. Praha: Portál, 183 s. ISBN 978-807-3673-109, s.92.

²⁷HAVLÍK, Radomír. Úvod do sociologie. 5. vyd. Praha: Karolinum, 2007, 128 s. ISBN 978-802-4613-857, s.75.

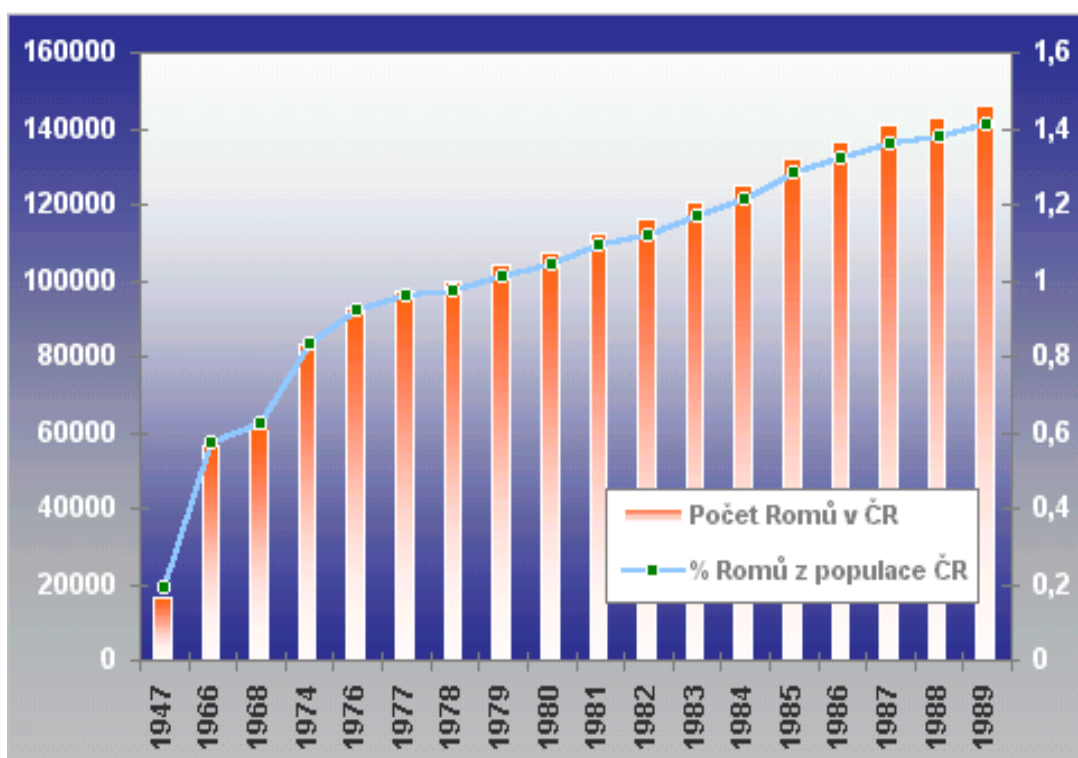
²⁸FIALA, Petr a Markéta PITROVÁ. Evropská unie. 2., dopl. a aktualiz. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009, 594 s. ISBN 978-807-3252-236, s. 154.

Jak je tedy z uvedeného zřejmé, dostávám se do konfliktu požadavků majoritní společnosti ve věcech třeba i násilné integrace oproti požadavkům vyššího zájmu, tedy zájmu mezinárodních úmluv o zachování rozmanitosti zvyků, tradic a kulturních zvyklostí národnostních menšin. Ačkoliv se pro stoupence majoritní společnosti mohou některá ustanovení týkající se dané problematiky jevit jako nelogická, v případě, že by tato směřovala vůči nim, coby minoritě, jistě by zaujali jiný postoj.

2.4 Etnocentrismus

Poměrně často se prostřednictvím sdělovacích prostředků setkáváme s označením „nepřizpůsobiví“, tedy neschopni adaptace, integrace. V souvislosti s předchozím odstavcem musíme však mít v povědomí okolnosti, za kterých bývají Romové tímto způsobem označováni a zabývat se příčinami těchto okolností. Jeden z pilířů odpovědi na vznik takovýchto okolností tkví ve vývoji podílu Romů na celkové statistice občanů České republiky.

Graf 1: Vývoj počtu Romů v České republice

29

²⁹ Graf 1: http://www.demografie.info/?cz_demromuevi47=

Na přiloženém grafu (Graf 1) vidíme vývoj od období po druhé světové válce do roku tzv. Sametové revoluce. Všimněme si dvou velmi důležitých ukazatelů, které nám graf sděluje. Za prvé se jedná o exponenciální řadou rostoucí počet Romů na území nynější České republiky, kdy takovýto nárůst má za důsledek několik konkrétních faktorů ovlivňující mínění majoritní části společnosti. Za prvé se jedná o uvědomění si jejich stále rostoucího zastoupení ve společnosti, strach z vytlačování majority a v neposlední řadě přizpůsobování se jejich kulturním a sociálním potřebám. V tomto případě můžeme hovořit o projevech tzv. etnocentrismu. „Posuzování jiných kultur podle měřítek naší vlastní... lidé pocházející z jedné kultury často jen obtížně přijímají myšlenky nebo chování kultury jiné.“³⁰ Čím více a rychleji se počet Romů zvyšuje, tím silněji se rozšiřuje právě pocit etnocentrismu. Je pochopitelné, že se majorita cítí svým způsobem ohrožena. Zajímavý je však rovněž i vývoj celkové situace Romů po roce 1989.

Romové s nízkým vzděláním, kteří byli před rokem 1989 zaměstnání ve stavebnictví, nebyli připraveni na ekonomickou transformaci. Jako první byli propouštěni z krachujících podniků obvykle s odůvodněním, že není dost práce pro „naše lidi“. Pokud se poté naskytla nabídka práce, Romové ji odmítají, neboť státní systém sociální ochrany poskytuje stejné příjmy, jako je příjem z málo kvalifikované práce.³¹

Tímto se dostáváme do oblasti závislosti demotivujícího systému dávek sociálního zabezpečení společně s mírou nezaměstnanosti. Vedle předsudků, jak uvádím níže, musíme brát v potaz logický zřetel a původce chování Romů. Je-li pro ně a jejich rodiny obdobně výhodné mít status nezaměstnaného a pobírat dávky sociálního zabezpečení, přičemž není dotčena možnost neoficiálního přivýdělku (tzv. práce „načerno“), bylo by zřejmě nepochopitelné, aby řádně a oficiálně vykonávali svá zaměstnání. Členové majoritní společnosti by se tímto způsobem bezesporu chovali ve větší míře stejně, nicméně nejsou zpravidla postaveny do stejné situace jako Romové po roce 1989. U nezaměstnaných z řad většiny je tedy takovéto chování spíše výjimečné. Otázkou však v tomto smyslu zůstává řešení dané situace. Buď dojde ke snížení dávek sociálního zabezpečení tak, aby jejich pobírání ani zdaleka nebylo tak výhodné jako málo kvalifikovaná práce anebo dojde k plošnému zvýšení platů u těchto profesí. Jako

³⁰GIDDENS, Anthony. Sociologie. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-720-3124-4, str. 39.

³¹NAVRÁTIL, Pavel, Pavel BAJER a Stanislava ŠEVČÍKOVÁ. Rómové v české společnosti. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2002, ISSN: 1213-624, s.8.

relevantnější se jeví řešení druhé, neboť existují položky v běžném životě, které není možné zanedbávat, a které dávky sociálního zabezpečení nepokryjí zcela.

V současné době se důsledek vývoje v předmětných letech dle grafu (Graf 1) promítá jako součást mezigenerační dědičnosti. U starších generací můžeme pozorovat jejich negativní postoj k Romům, který vznikl právě v důsledku pocíťování silného etnocentrismu. I kvůli tomuto postoji se z generace na generaci dědí předsudky a negativní postoje vůči Romům a s jejich stále přibývajícím počtem pocity sílí.

Ačkoliv pojem „rasa“ pochází z novověku, předsudky existují již odedávna. Jedná se o názory a postoje jedné skupiny vůči druhé. Předsudky jsou apriorní představy založeny spíše na informacích z doslechu, než skutečných poznatků.³²

Z uvedeného vyplývá, že k existenci předsudků musí existovat různorodost alespoň dvou skupin. Právě existence etnocentrismu přispívá k uvědomění si vzájemných rozdílů a k upevnění pocitu sounáležitosti, či v rámci národa patriotismu. Dále je z grafu (Graf 1) zřejmé, že roste počet Romů, jejichž původ nepadá do populace České republiky, jedná se tedy o Romy ze zahraničí tak, jak uvádíme v podkapitole 1.4 z hlediska subetnického dělení Romů. Migrace Romů z jiných zemí do České republiky nijak nepřispívá k eliminaci předsudků či zaujetí jiných postojů. Vědomí cizosti migrujících Romů nám naopak nezakládá žádný důvod či naději na zlepšení situace z hlediska majoritní společnosti.

³²GIDDENS, Anthony. Sociologie. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-720-3124-4, s.231.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 ÚVOD

Hlavním zdrojem pro vytvoření této bakalářské práce je praktická část zahrnující výsledek několikaměsíčního výzkumu. Cílem tohoto výzkumu je komparovat, s odkazem na teoretickou část, zjištěné poznatky se skutečným životem olašských Romů v Brně a na základě tohoto porovnat a zdůvodnit odlišnosti. Následně z tohoto vyvodím důsledky a nové poznatky pro sociální pedagogiku a také pro policejní práci.

Původním záměrem praktické části této práce byl etnografický výzkum. Postupem času jsem však zjistila, že informace, které chci výzkumem získat, jsou poměrně konkrétní a já jsem z nich schopná vytvořit dokument mající význam pro sociálně-pedagogickou praxi a rovněž tak i pro policejní práci, jejíž jsem součástí. Provedení komplexního etnografického výzkumu tedy pro mě bylo z důvodů neúčelnosti a časové náročnosti zbytečné pro dosažení účelu jím sledovaného.

3.1 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor je v jistém ohledu poměrně různorodý. Aby bylo možné přinést empirické poznatky ze subkulturního rozdělení Romů, chápání jejich hierarchie a uvědomění si jejich odlišnosti navzájem, není selekce respondentů omezena pouze na olašské Romy. Pochopitelně, že olašští Romové tvoří většinu (sedm) dotazovaných, avšak dále mezi dotazovanými jsou i dva slovenští Romové a jeden z rodiny Sinti, kterých je v republice pouze několik rodin. Kritéria, podle kterých jsem rozlišila slovenské Romy od olašských, definuji níže. O skutečnosti, že se jeden z respondentů řadí mezi Sinti, jsem se dozvěděla od něj samotného. Všichni dotazovaní byli srozuměni s pořízením audiozáznamu, s čímž souhlasili. Pouze 3 z nich však uvedli svoje jméno a příjmení (2 olašští Romové a jeden z řad Sintů), ostatní si po seznámení s otázkami přáli zůstat v anonymitě, čemuž jsem vyhověla. Anonymita i přesto je v tomto ohledu pouze částečná, neboť se dotazovaní vyjadřovali k většině otázek.

Pro účely této bakalářské práce je nutné definovat kritéria, dle kterých došlo k označení Roma za olašského či slovenského. Pro zařazení do konkrétní podskupiny Romů jsem zvolila dvě hlavní kritéria. Prvním byly informace, které jsem získala v odborné literatuře, např.: slovenští Romové hovoří s východním přízvukem či pouze slovensky, chodí hůře oblékaní, než Romové olašští a nebývají příliš majetní. Naproti tomu olašští Romové jsou typičtí tím, že chodí čistě oblékaní, obvykle nosí šperky vyjadřující jejich poměry a hovoří česky a romsky. Druhým kritériem bylo jejich samotné označení uvnitř

romské komunity. Romové se vzájemně označují tak, jak jsou ostatními Romy chápány. Olašští Romové jsou mezi ostatními Romy označováni jako Vlaši, Vlašáci, Valaki, Olaši. Samotní olašští Romové se hrdopysně označují svým příjmením, které jako samotné již mezi Romy vyjadřuje význam jejich rodiny. Nejčastějšími případy ve zkoumané lokalitě jsou těmito příjmení Kudrik, Lakatoš či Rafael. Naopak slovenští Romové jsou chápáni ostatními (většinou vyjma jimi samotnými) negativně, zpravidla kvůli socioekonomickým poměrům, nízkou inteligencí a způsobu chování. Jsou označováni jako Rumungri, Rumungři či Degeši. Příjmení slovenských Romů v rámci zkoumané lokality je Horváth, Oláh či Žiga.

Specifikace respondentů je uvedena u každého rozhovoru zvlášť, více informací uvádím v kapitole č.3.2 Výzkumné metody. Struktura a obsahová forma kladených otázek není žádným způsobem odlišná, aby bylo možné výsledky co možná nejobektivněji komparovat. Protože úroveň rozumového myšlení a schopnosti pochopení je různá, bylo nutné při některých rozhovorech definovat položenou otázku jinak, nicméně význam odpovědi je vždy zachován řádně tak, aby ji bylo možné implementovat do výsledků výzkumu.

3.2 Výzkumné metody

Hlavní výzkumnou metodou je rozhovor. Jeho struktura, charakteristika respondenta a zaměření rozhovoru právě vzhledem k individualitě respondenta je uvedena vždy na počátku celého rozhovoru. Rozhovory jsou zaznamenávány formou audiozáznamu vždy se souhlasem respondenta a následně přepisovány do elektronické podoby prostřednictvím textového editoru. Podle přání respondentů jsou některé rozhovory prováděny za přítomnosti jiné další osoby, kterou si sami zvolí, tato však do rozhovoru nevstupuje anebo vstupuje kontrolovaně dle mých pokynů. Tímto dojde k eliminaci rizika vzniku zbytečného stresu a záměrného či nechtěného zkreslení výsledku výzkumu.

Dílcí, a přesto nezbytnou výzkumnou metodou je pozorování. Prostřednictvím samotného výkonu služby v rámci mého povolání jsou shromažďována podpůrná data nezbytně nutná ke tvorbě otázek výzkumu, objektivizaci vyhodnocení a doplnění důležitých poznatků teoretické části. V průběhu provádění výzkumu jsou některé informace získané z rozhovorů ověřeny právě metodou pozorování v případech, kde se jednotlivé odpovědi respondentů výrazně liší anebo zjevně působí jako nepravděpodobné.

Pro reprodukci zjištěných poznatků jsem užila vyprávění jako svědectví, přičemž jsem využila faktu, že sama výzkum vykonávám a jsem jeho hlavním aktérem.

Autor informuje o osobním podílu na pozorování a způsobu interpretace. Představuje problémy a nedostatky z průběhu výzkumu a zdůvodňuje získané výsledky. Výsledkem je směs zkušeností a názorů a popisů předmětu.³³

Uvedené nejvíce koresponduje se skutečným provedením výstupu z výzkumu a s jeho reprodukcí. Ačkoliv je vyprávění jako svědectví metodou typickou pro etnografický výzkum, v tomto ohledu se s mým provedeným výzkumem velmi důrazně prolíná. Pro zachování legitimacy výzkumu musíme striktně postupovat dle následujících zásad, kdy jejich dodržení může výrazně zjednodušit průběh výzkumu.

V humanitním výzkumu musíme zdůraznit etiku zkoumání, neboť se týká lidí v roli respondentů. Forma sdělování by měla být obecným konstatováním. Dalším předpokladem je citlivost vůči účastníkům, na které by mohl působit negativně, a také musíme zamezit zneužití výsledků zkoumání.³⁴

Zachování etiky je podmíněné i tomu, že při výzkumu dochází ke střetu různých etnik. Tato skutečnost také podtrhuje význam citlivosti vůči účastníkům, neboť se výzkum týká otázek jejich životního stylu a některých jevů, které nejsou pro majoritu přirozené. V takovémto případě je nutné se od vnímaných problémů částečně odosobnit a soustředit se výhradně na získání informací důležitých pro výstup výzkumu. Při výstupu z výzkumu užívám konstatování známých faktů s částečnou oporou v odborné literatuře, pokud je to nutné. Jakékoliv zneužití získaných informací vylučuji, neboť i při uvedení základních údajů k totožnosti respondenta jsem zachovala jeho důvěrné údaje neveřejné.

3.3 Organizační struktura výzkumu

Správná etapizace a následné provedení celého výzkumu jsou klíčové pro splnění účelu jím sledovaným. Nyní uvedu pořadí jednotlivých etap tak, jak by na základě logické posloupnosti měly po sobě následovat. Při provedení výzkumu však vzhledem k ověření některých skutečností se zejména části 4. a 5. prolínaly, a to z důvodu většího počtu respondentů.

³³HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-736-7040-2, s.323.

³⁴KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-807-3673-833, s.31.

1. Stanovení okruhu cílů výzkumu

Protože se nejedná o jednoznačně změřitelné proměnné, operuji s několika vytyčenými okruhy informací, které chci výzkumem zjistit. Mezi tyto okruhy patří závislost délky pobytu na míře integrace, zaměstnanosti a možností kulturního rozvoje, dále zjištění postoje vůči majoritní společnosti a především způsob intrasubkulturální hierarchie a s tím spojených problematik.

2. Získání základních teoretických poznatků

Poměrně logicky odůvodnitelnou součástí tohoto výzkumu je nezbytná potřeba velmi silného teoretického základu. Tento zastupuje teoretická část této bakalářské práce a mimo konkrétní výzkumný problém definuje i důležité vedlejší jevy v rámci dané problematiky, přičemž mezi základní prameny patří literatura a články v časopisech, životopisech, novinové články a články internetového zpravodajství.

3. Aplikace zjištěných teoretických poznatků v terénu (pozorování)

Pro ověření klíčových informací pramenících z předchozí etapy zvolím pozorováním prvotní způsob jejich ověření se zaměřením na konkrétní jevy. Například pro ověření informace o poznávacích znacích subkulturálního rozdělení, kterými může být třeba oblečení, si v terénu ověřím, zdali k těmto odlišnostem skutečně dochází a jsou až takovým způsobem zjevné, aby je bylo možné zhodnotit a zakomponovat do celého komplexu výzkumu.

4. Provedení a přepisy rozhovorů

Protože je samotné provedení rozhovorů velmi důležité, věnuji přípravě na ně dostatečný časový fond tak, aby nebylo nutné operativně v jejich samotném průběhu vymýšlet nové techniky a způsoby vedení. Samozřejmostí jsou předem připravené otázky směřující k utvoření celistvého obrazu zkoumané kultury a rovněž tak i sondážní a doplňující otázky. Protože je pravděpodobné, že ne všechny odpovědi budou pro sledovaný účel úplné či srozumitelné, vytvářím fond podotázek, které mi pomohou navést respondenta na kompletní odpovědi dle mých požadavků.

5. Aplikace poznatků zjištěných rozhovory v terénu (pozorování)

Před závěrečným vyhodnocením a zpracováním celého výzkumu provádím verifikaci klíčových informací zjištěných v bodě číslo 4 a porovnávám je se zjištěnými teoretickými poznatky. Výsledkem této fáze bude to, jak některé jevy dokážeme odlišně vnímat a připisujeme jim jiný význam, než ve skutečnosti mají.

6. Komparace bodu 3. a bodu 5.

Vnímání rozdílů mezi výsledky pozorování před a po provedení rozhovorů nám umožní částečnou zpětnou vazbu a zjistím tak jejich přínos. Tímto způsobem teprve řádně objektivně zhodnotím význam rozhovorů, neboť na některé jevy nebudu schopna bez rozhovorů odpovědět anebo na ně odpovím mylně.

7. Zpracování výstupní zprávy

Výstupem tohoto výzkumu bude zpracování výzkumné zprávy, kterou zakomponuji do celého komplexu etnografického výzkumu. S odkazem na praktickou část zdůvodním zkoumané jevy a ty, které zjistím jako nové, uvedu jako nově zjištěné poznatky a pokusím se je vysvětlit z různých úhlů pohledu.

3.4 Polostrukturovaný rozhovor

3.4.1 Definice

Potřeba rozhovor vést pramení z cílů, které jím chceme získat. Abychom se však neomezili na rozhovor typu „otázka/odpověď“, zvolíme jeho polostrukturovanou formu. Ačkoliv se na první pohled může zdát, že je rozhovor strukturovaný, při provádění rozhovorů docházelo skutečně především k navození problematiky tak, aby respondent sám uvedl, co je pro něj z dané oblasti nejdůležitější. Následnými podotázkami poté byl postupně dosažen stav, který označuji za plnohodnotnou odpověď. V případě zjištění nových poznatků, které jsou mimo fond otázek, tyto rovněž ve výsledku výzkumu zmiňuji.

„Výzkumník při ní neklade přímé otázky, ale předkládá dotazovaným témata, která jej zajímají. Předem připravený soupis témat („návod“) zajišťuje kontrolu nad průběhem rozhovoru a zároveň ponechává možnost sledovat nové směry dotazování.“³⁵

³⁵BERNARD, H. Russell, *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2000, s.191.

Při provádění rozhovoru stále tedy existuje možnost flexibilně reagovat na jeho vývoj a dodat mu nový směr za účelem zjištění ještě dalších a jiných, než vytyčených poznatků.

3.4.2 Kladené otázky

Každá otázka má v jejím následném celkovém zhodnocení nezastupitelný význam. Nyní uvedu ty otázky, které budou v rozhovoru užity, a právě jejich význam zdůvodním.

1. V kterém roce jste přišli na území ČR, a co Vás k příchodu do ČR vedlo?

Zjistíme dobu aklimatizace, která může mít vliv na přizpůsobení majoritní společnosti, a vyselektujeme nejčastější důvody migrace. Tyto informace můžeme zařadit do již známých statistických údajů a porovnat je se skutečností.

2. Chápete život v ČR jako přínosný? Co Vaší kultuře nejvíce chybí?

Nedostatky v rozvoji kultury mohou přinést kvalitní podněty k vytvoření návrhu na zlepšení situace. i přestože současná legislativa umožňuje plný rozvoj kultury všech občanů žijících v České republice, neznamená to naplnění tohoto účelu a může dojít k strádání a pocitu odcizení.

3. Jaký hierarchický systém panuje ve Vaší komunitě?

Důležitá otázka umožňující nám proniknout do konkrétního systému dané skupiny. Vzhledem k možnému nepochopení otázky si připravím její alternativní vysvětlení. Porovnání chápání hierarchie z hlediska olašských a ostatních Romů nám také zodpoví otázky důležité pro chápání jejich zásadních odlišností.

4. Jaké bříme spravedlnosti nese podle Vás olašský král?

Zásadní rozpory v chápání soudobé legislativy a vnějšího právního povědomí s odkazem na základní kulturní zvyky jsou poměrně velmi aktuálním problémem. v některých případech můžeme hovořit o tom, že se Romové dopouští protiprávního jednání ne s úmyslem porušovat zákon, ale dostát tradic a zvyklostí, ke kterým jsou vedeni.

5. Účastnil jste se někdy krizi? Jaký má podle Vás význam?

S odkazem na kapitolu 1.6.2 zjistíme míru praktikování krizi a také to, jakým způsobem jej Romové chápou. Tímto získáme informace o skutečném významu krizi a zjistíme, zdali v teoretických zdrojích není jeho smysl nadhodnocován.

6. K čemu směřujete své děti ve výchově a jakou přikládáte důležitost dosaženému vzdělání?

Z hlediska teoretických poznatků jsme zjistili, že vzdělání nechápou olašští Romové jako důležité. Otázku položíme i několika dětem v tom smyslu, jakou důležitost přikládají vzdělání oni, možné odhalení jednoho z determinantů obvyklé zaměstnanosti.

7. Jaký je podle Vás smysl těhotenství? Z kolika dětí pocházíte, kolik dětí máte a přijde Vám to přirozené?

Odpověď na tuto otázku koresponduje s problematikou řešenou v kapitole 1.6.3. Odpověď na odlišné chápání smyslu těhotenství nám pomůže orientovat se v otázce rodin s velkým počtem dětí.

8. Pohovořte o důležitosti pohřbu, s kým se jak loučíte?

Porovnání obřadů a rituálů týkajících se odchodu zesnulého vypoví o upřednostňovaných hodnotách a rovněž porovnávám rituály olašských Romů proti ostatním.

9. Chcete doplnit ještě nějaké informace, které považujete pro vytvoření uceleného pohledu na Vaši komunitu za důležité?

10. Co si myslíte, že by Vašemu životu a soužití s ostatními menšinami a majoritou nejvíce pomohlo?

Myšlenka toho, co může život a soužití zlepšit, prozradí jednak upřednostňovanou životní oblast (vlastní život a rodina či soužití s majoritou v globálnějším měřítku) a za druhé může podat inspirativní návrh na komplex zlepšujících opatření.

Abychom byli připraveni na případné komunikační rozpory a nepochopení pravého významu otázek, připravíme si pro doplnění a zpřesnění odpovědí tzv. sondážní otázky. Odpadne tímto nutnost improvizace a umožní nám poměrně jednoduché a jasné dosažení účelu rozhovoru.

1. Jste si jist, že rozumíte mé otázce?
2. Na co, že jsem se to ptala? (ověření porozumění otázce)
3. Proč to říkáte právě takto? (naštvaně, smutně, nejistě)
4. A je to pro Vás důležité? Proč?
5. Můžete mi dát nějaký příklad?
6. Jak to vlastně začalo?

7. Co k tomu vedlo? Proč myslíte, že to tak bylo/se stalo?
8. Můžete mi říct postupně, jak k tomu došlo? Popište mi to od začátku.
9. Mohl byste to trochu rozvést?
10. Můžete mi to trochu přiblížit?
11. Kdo u toho ještě byl, koho se to ještě týkalo?
12. Řekl jste o tom ještě někomu?
13. Co jste si o tom myslel? Přemýšlel jste o tom, co to znamená?
14. Jaké jste u toho měl pocity? Jaký jste z toho měl pocit?
15. Co si o tom myslí Vaši známí / Vaše rodina?³⁶

³⁶ Sondážní otázky byly vytvořeny po předchozí konzultaci s vedoucím práce

4 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU

Na základě rozhovorů a pozorování, které jsem popsala v kapitole číslo tři, jsem schopná velmi věrohodně přinést empirické poznatky ze života olašských Romů, a to očima nejen jich samotných, ale i očima ostatních. Nyní definuji ty nejdůležitější odpovědi na otázky, které jsou předmětem výzkumu, a uvádím k nim stručné odůvodnění a charakteristiku odpovědi. Odpovědi jsou přepisovány co nejvíce autenticky včetně stylistických i zjevně gramatických chyb.

4.1 Rozbor odpovědí

Vzhledem k záměrnému výběru respondentů je negativně ovlivněna různorodost odpovědí, a z toho důvodu budu z rozhovorů reprodukovat pouze ty, které jsou pro cíl bakalářské práce nejvíce přínosné, včetně mimořádných situací, ke kterým během rozhovorů či následného pozorování došlo. Komparace dle organizační struktury výzkumu probíhá výhradně v těch situacích, které to z důvodu nízké důvěryhodnosti anebo zjištění pro mě nových a překvapivých informací vyžadují. Všechny tyto informace jsou vždy uvedeny v jednotlivých rozbořech otázek.

Protože považuji za nutné označit, který z respondentů uvedené informace odpověděl, označuji je následujícím způsobem:

A	=	autorka
L	=	Sint, pan Antonín Lagrin (67 let)
O1	=	olašský Rom, pan Patrik Kudrík (33 let)
O2	=	olašský Rom, pan Remus Stojka (41 let)
O	=	ostatní olašští Romové
S	=	slovenští Romové

4.1.1 V kterém roce jste přišli na území ČR, a co Vás k příchodu do ČR vedlo?

S: *Dlouho jsem žila u rodičů v Prievidzi na Slovensku, nevím, kolik přesně, ale aspoň 10 let. Do Brna jsem se přestěhovala asi před třema rukama. Moje sestřenica tady bydlí taky co jsme se bavili, tak má tady víc peněz a má 2 děti. Já mám taky dvě a tady dostávám o 2 tisíce víc, jak v Prievidzi.*

A: *Přišla jste sem tedy především kvůli penězům?*

- S: *Tak nejenom kvůli penězům, taky tu mám kamarády ze Slovenska, který sem přišli dřív a sestřenica tu má celou rodinu. Stejně neumím slovensky česky, protože rodiče mluví česky.*
-
- O: *Já jsem se tady už narodil a bydlel jsem dřív na Cejlu, teď bydlím v baráku na Dukelské.*
- A: *A kolik Vám je let? Zvažoval jste někdy odchod z České republiky či z Brna?*
- O: *30 mi je. Teda bude za pár dní. Proč bych měl jít pryč? Je tu celá rodina a máme tu barák.*
- A: *Tak dopředu všechno nejlepší k narozeninám. Ten dům na Dukelské je Váš? Jak se Vám podařilo na něj našetřit?*
- O: *Tak umíme to s penězma. Rodiče mají šrot³⁷ a půjčujeme známým, z toho máme dost peněz.*
-

V prvním případě se střetáváme s Romkou, která je matkou dvou dětí (třetí je zjevně na cestě) a rozhodla se pro příchod do České republiky ze dvou důvodů. Jednak zde pociťuje zázemí, neboť zde má příbuzné a zadruhé je zde dle jejích slov přínosnější systém sociálního zabezpečení. Romka je oděna v teplákové soupravě, je zjevně neodlícená a v ruce svírá mobil, kdy opakovaně kontroluje display. Na dotaz autorky odpověděla, že čeká, až ji prozvoní druh, že přišel na pavlač pošťák, protože čeká dopis od soudu kvůli výživnému.

V případě druhém respondent má celkem 4 masivní (zřejmě zlaté) prsteny a kolem krku asi centimetrový řetízek s přívěskem ve tvaru kříže. Působí velmi sebevědomě a částečně i arogantně. Má upravený obličej, velmi draze oblečený (značkové oblečení, mokasíny). Tento díky svým rodičům má vybudované své zázemí a nezvažuje odchod z Brna ani z České republiky.

Při porovnání obou dvou případů je zřejmý rozdíl v chápání přínosu života v Brně. v prvním případě se matce dvou dětí jednalo o lepší finanční zabezpečení a jako druhotný produkt zdejšího života chápe soužití s rodinou a přáteli. v případě druhém je toto naopak. Na prvním místě zřejmě stojí rodina a na místě druhém finanční prostředky. Všechny

³⁷ Sběrna druhotných surovin – výkupna kovů

ostatní odpovědi byly obdobné. Buď se jednalo o dobré finanční zázemí, zabezpečení anebo o vazby s rodinou, které se nijak nevymykají běžně známým dostupným informacím. Pozorování v tomto směru nemělo hlubší význam.

4.1.2 Chápete život v ČR jako přínosný? Co Vaší kultuře nejvíce chybí?

O2: *Co mi to přináší, prosím Vás? Furt policajti mě kontrolujou, jako kdybych někoho zabil, nemůžu jít ani ven. Hned bych šel pryč, hned. Ale kde mám vzít nato peníze? Vy mi dáte peníze, abych mohl třeba do Anglicka? Nedáte, vidíte.*

A: *A proč se Vás policisté kontrolují? Jak se k tomu staví Vaše rodina?*

O2: *Tak jak si mám vydělat? Když mají děti hlad, tak kradu. Vy byste to pro svoje děti neudělala? Udělala, věřte mi, paní.*

A: *K tomu Vám nic říkat nebudu. Ještě bych chtěla vědět o kultuře, cítíte se tu v uvozovkách „jako doma“?*

O2: *Ale jo, paní. Chodíme s Vlachama z Cejlu na zábavy, hraje muzika, pije se, to je mi dobře. Ale co jako tady s těma soudama a vším, co po mně chtěou?*

L: *Mně se tady nelíbí, v Česku je špatná politika a zkorumpovaná. Vadí mi hrozně diskriminace. Češi podporují Sládka a Čunka, kteří jsou rasisti? Jak je to možný?*

A: *A co kultura?*

L: *Jakou myslíte? Bydlím v jednom pokoji ve třech lidech už 11 let. Už mám roky a na zábavy nechodím.*

V případě ověření odpovědi pana Stojky došlo, jak uvádím v kapitole 3.3 v Organizační struktuře výzkumu, k využití pozorování, a to v rámci výkonu služby i mimo něj. Pan Stojka se povětšinu času pohybuje ve skupině lidí budících dojem, že jsou rodina anebo blízcí přátelé. Tento jev budí dojem, že se snaží i venku mít pocit bezpečí, který bez rodiny či přátel nemá. v odpovědi rovněž zmiňuje svoje vazby na Spojené království Velké Británie a severního Irska. K tomuto uvádím, že část jeho rodiny se skutečně do Anglie odstěhovala právě z obdobných důvodů, jaké pan Stojka zmiňuje, tedy kvůli soudním a policejním sporům. Vedlejší zjištěnou informací je kriminální aktivity, kterou hned vzápětí obhajuje – existuje tedy reálné povědomí o tom, že je to v rozporu s platnou legislativou. Napříč tomu však považuje svůj důvod obhajoby za dostatečný.

Pan Lagrin také nechápe svůj život v ČR jako přínosný. Tento však oproti panu Stojkovi má poměrně stálé zázemí a vinu přikládá skutečností v poměrně širším kontextu, v kontextu politické. Velmi silně chápe extrémní výkyvy v současné politice, jako je například činnost pana Čunka, neboť je to dle jeho názoru důsledek toho, co většina obyvatel České republiky chce. Toto jednání přisuzuje rasismu a z toho následující diskriminaci. v důsledku jeho poměrně vysokého věku odmítl srovnávat svoje nároky na kulturní vyžití s mladšími Romy. Aby bylo možné ověřit nutnost kulturního vyžití pana Lagrina, byly dotázáni obyvatelé domu, kteří potvrdili, že většinu svého času tráví v místě bydliště, kam však chodí i několikrát denně osoby, které nájemníci označili za jeho přátele.

Při porovnání obou případů můžeme rozlišit chápání okolního světa a životních priorit na základě různých životních etap. v případě pana Stojky, který je ve středním produktivním věku, vidíme důsledek jednání, které je v rozporu se zákonem. Hlavním aspektem ovlivňujícím jeho život je zájem orgánů činných v trestním řízení na jeho účasti při řízení. i přesto se však stále takového jednání dopouští. Pan Lagrin, který je již v důchodovém věku, je již schopný zpětně pojmout průběh událostí a hledá příčinu celé situace. Neřeší tedy vzniklé dílčí produkty, které bezesporu rovněž jeho život omezují.

4.1.3 Jaký hierarchický systém panuje ve Vaší komunitě?

O: *U nás se to už od pradávna dělí podle peněz. Největší slovo má král a jeho rodina. Do něj se nesmí nikdo míchat, protože to může znamenat i válku. a potom je to rodina od rodiny. Tady mají nejvíc Kudríkovi a Lakatošovi, sou to ale podvodníci a čorkaři.*

S: *Tak tady je to o dost jiný jak na Slovensku. My jsme si jako rodiny vyřizovali účty přímo, normálně se chlapi pobili a bylo po všem. Tady se dělají podvody a samej bonzák je to tu. A taky u nás co řekne chlap, to platí. Tady nemůžete věřit nikomu.*

Velmi složitá otázka, kterou v průsečíku všech respondentů považují za pouze částečně zodpovězenou. Ačkoliv jsem v některých případech otázku musela dovysvětlit, považují celkový smysl i znění otázky za srozumitelné. Hierarchie v tomto smyslu byla chápána zpravidla jako způsoby prokázání moci a nikoliv logická strukturovaná posloupnost nejváženějších členů komunity.

Díky okolnostem výzkumu se můžeme setkat i s komparací slovenského a českého způsobu prokazování moci. v prvním případě definuje respondent jako hlavní způsob prokázání moci peníze. Majetkové poměry tedy z tohoto úhlu pohledu mohou definovat

moc a tím pádem nepodmíněně určují způsob chápání hierarchie. Z první výpovědi vyplývá, že největším množstvím majetku disponuje (anebo by měl disponovat) olašský král i se svojí rodinou. Dále se střetáváme s názorem, že majetní jsou nositelé uvedených příjmení. v povědomí komunity tedy může panovat názor, že kdo se jmenuje příjmením Kudrik, je majetný. v takovémto případě je tedy samotné jméno více vypovídající skutečností, nežli třeba vizáž.

Konečně se dostávám ke komparaci slovenského a českého způsobu prokázání moci. Vzhledem k velmi úzkému výběru respondentů pocházejících ze Slovenska (a ani toto nemusí nutně znamenat, že tyto způsoby znají) nemůžeme považovat uvedené tvrzení za dostatečně objektivní. Nicméně je zřejmé, že respondent chápe jako prokázání moci ukázky síly, nikoliv majetku. V případě konfliktů se tyto řešily rvačkou či jiným obdobným způsobem, v česku je ze strany respondentky chápán jako systém podvodného jednání směřujícího k poškození jedince či rodiny.

Za účelem ověření těchto skutečností jsem měla příležitost formou pozorování částečně ověřit pravdivost obou tvrzení. v prvním případě jsem provedla v blízkosti bydliště rodiny Kudriků, na ulici Dukelská třída v Brně, několik velmi krátkých rozhovorů za účelem zjištění obecného povědomí o této rodině. Protože těchto rozhovorů proběhlo několik desítek, mohu poměrně s jistotou tvrdit, že místní obyvatelé tuto rodinu skutečně považují za mocnou z důvodu jejich majetku. Při položení sondážních otázek typu: „A kdyby neměli takový majetek, měli by stejnou moc?“ jsem se zpravidla dočkala odpovědi ve smyslu, že poté by se stali rovnocennými všem ostatním a nebyl by důvod tuto rodinu považovat za výjimečnou.

4.1.4 Jaké břímě spravedlnosti nese podle Vás olašský král?

L: *Dneska už to není, co to bylo dřív. Dneska dělá krále Beneš, ten největší hajzl. Má hodně ženskej, svoji několikrát povedl a vůbec se nechová podle toho, co chce, aby dodržovaly ostatní. A každej se u něj z hříchu vykupuje penězma, co je to za spravedlnost, prosím Vás?*

O: *Tak když se pohádáme nebo nevíme, kde je pravda, tak jdeme za ním. On je představený u našeho soudu. Teď je nový král, Robert Beneš. (s úsměvem a pokýváním hlavou se majestátně uvelebí do křesla) Já se s ním znám už několik let a je to dobrej kluk, myslím, že i spravedlivej. Říká se o něm, že zradil svoji rodinu, ale já tomu nevěřím. Kdyby byl takovej, tak přece nemůže být král, ne?*

Opět se střetáváme s odlišnými názory. Nyní se však nejedná o hlavní pilíř otázky, kterým je břímě olšského krále. Toto bylo poměrně jasně zodpovězeno i podle ostatních respondentů. Suma sumárum je post olšského krále srovnatelný s výkonem funkce soudce. Jeho rozhodnutí je závazné a porušení postihnutelné, a to bez ohledu na současnou legislativu. Konfliktem mezi respondenty se však stává názor na zvoleného krále. „Zástupci olšských Romů si v sobotu v Hradci Králové zvolili svého nového krále. Stal se jím dvaapadesátiletý podnikatel Robert Beneš z Brna, který chce například vytvořit novou romskou vládu.“³⁸ Touto otázkou rovněž reaguji na situaci, která je v předchozí větě popsána. Protože se jedná o poměrně novou informaci, považuji za zajímavé sklidit pocity, které Romové při tomto prožívají.

Pan Lagrin je sint a považuje pana Beneše za nečestného člověka a domnívá se, že je do své funkce dosazen neprávem. Otázkou však zůstává, zdali není jeho smýšlení ovlivněno tím, že je sint a nepovažuje systém hierarchie u olšských Romů za svůj vlastní?

Druhý respondent, jehož názor je oproti názoru pana Beneše částečně opozitní, je muž ve věku mezi 50-55 lety a zřejmě se s panem Benešem zná. Podle jeho chování během zodpovězení otázky se tvářil velmi samolibě a působil na mě dojmem, že zvolení pana Beneše je pro něj výhodné. Při zpětném dotazování na tuto skutečnost se k ní odmítal vyjadřovat.

4.1.5 Účastnil jste se někdy krisi? Jaký má podle Vás význam?

O1: *Krisi je jak pro bílý policajti. Já jsem byl na krisi jednou, právě když soudili ostravský Lakatoše. Trvalo to asi dvě hodiny a furt po sobě řvali, ale když promluvil král, tak všichni byli zticha. Bez krisi by neměl kdo ty špatný Vlchy potrestat. Vy si to umíte představit bez policajtů a soudů? Bez zákonů?*

O: *Ne, krisi mě našťestí nikdy nepotkalo.*

A: *Našťestí? Máte z něj strach?*

O: *Ne, já žiji tak, jak se žít má. Ale vyhrává tam obvykle ten, kdo má více peněz. Spravedlnost tam nefunguje tak, jak by měla.*

O: *A nedáte to někde na policajty, když vám to řeknu?*

³⁸Novým králem olšských Romů se stal Robert Beneš z Brna [online]. 2014, 5.4.2014 [cit. 2014-04-14]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/domaci/332609-novym-kralem-olasskych-romu-se-stal-robert-benes-z-brna.html>

- A: *Nikoliv, můžete mluvit.*
- O: *Dováželi sme z Polska cigarety bez kolků a prodávali sme je. Jenže pak sme se dozvěděli, že to sou cigarety od Rumungre. Kouřili jsme je 3 olašský rodiny a pan Lípa nám tehdy nařídil, že musíme vrátit všechny peníze, který rodiny za ně utratili. Tehdy to bylo nějakých 15.000,-Kč, tak sme to vrátili, nechtěli sme mít problémy. a dalších 5.000,-Kč sme zaplatili Bohu, aby nám odpustil.*
- A: *Jakého jste náboženského vyznání?*
- O: *Křesťani, nevidíte křížek? (ukázal na náramek na pravé ruce, na kterém visel přívěšek ve tvaru kříže/krucifixu)*

Krisi se stalo zřejmě nechtěnou ikonou či vysvětlením toho, proč se Romové, především tedy olašští, odmítají podřizovat zákonům České republiky. Uplatňování moci ve jménu zákona se stává právě ze strany Romů čím dál více neakceptovaným a o to komplikovaněji dochází k budování vzájemného respektu. v uvedených odpovědích se můžeme setkat i s konkrétními případy, které potvrzují domněnku z předchozí otázky. Tou domněnkou myslím uplatnění moci prostřednictvím finančních prostředků.

V prvním případě budil respondent dojem samozřejmosti výskytu takového institutu jako je samostatný prostředek spravedlnosti oproti zákonům většiny. Velmi dobře objasnil svůj pocit otázkou, jestli si to naopak já, coby člen většiny, dokáži představit bez přirozených orgánů represivní moc jako je policie a soudy. Díky tomuto je poměrně dobře možné pochopit míru důležitosti a samozřejmosti, jakou krisi přiřazuje.

Druhá i třetí odpověď potvrzuje sílu moci peněz. Zaregistrovala jsem i vůli přiřadit krisi i možnost korupce. Pro mě velmi znepokojivým je i fakt, že Romové chápou jako způsob, jakým jim může odpustit Bůh, vyplacení. Systém tzv. odpustků datujeme už do 11. století našeho letopočtu a jeho smysl následně postupem času vyhlazen a vystřídán modlitbou.

Vzhledem ke skutečnosti, že přístup ke krisi je velmi omezen, byla jsem schopná pozorováním pouze ověřit míru projevoování náboženské víry. V rámci výzkumné lokality se nachází kostel, Farnost Zábřovice, kde se pravidelně každou neděli konají mše, kdy jsem tohoto využila a alespoň částečně zmapovala pravděpodobný původ návštěvníků kostela. Struktura byla velmi různorodá, nicméně mohu velmi bezpečně tvrdit, že minimálně jedna třetina návštěvníků byli právě olašští Romové. K subjektivní identifikaci olašských Romů jsem se již vyjadřovala v kapitole 3.1. Došlo tedy k potvrzení faktu, že

někteří olašští Romové jsou skutečně věřící, a i přesto se vědomě dopouští protiprávního jednání, neboť si toto dokáží obhájit vlastními normami chování.

4.1.6 K čemu směřujete své děti ve výchově a jakou přikládáte důležitost dosaženému vzdělání?

S: (zjevná jazyková bariéra, respondentka se snažila hovořit česky, ačkoliv je zvyklá hovořit slovensky) *Chcem, aby se o sebe věděli postarať, ale k tomu nepotřebujú školu. Keď je neposílám do školy, tak dojde sociálka a ptá se proč. Čo jim mám povedať? Kedyž poviem, že doktor z něj stejně nikdy nebude, tak prý je základná škola povinná podle práva.*

A: *Mohla byste to trochu rozvést? Proč není pro Vás vzdělání Vašich dětí důležité?*

S: *Přeco by se mal moj syn trápiť s knížkama, kedyž chce byť zedník. Jeho tata je taky zedník a školu nemá a taky se nemáme špatně.*

A: *A pobíráte nějaké sociální dávky? Pracuje manžel na smlouvu?*

S: *Nie, nemá zmluvu, naco? My berem na děcka asi 13.000,-Kč.*

O1: *Tak děcka musej chodit do školy, ale když se jim nechce nebo když potřebujeme někam jet kvůli penězům třeba, tak jedou s náma. A je mi jedno, co si učitelka myslí, to je moje věc, kdy je posílám do školy.*

A: *A čím chcete, aby se Vaše děti staly?*

O1: *Oni po mně povedou zastavárnu a obchody, co máme s rodinama v Ostravě.*

A: *Můžete to trochu rozvést? O jaké obchody se jedná?*

O1: *Tak to je mezi naší rodinou a rodinama v Ostravě, to Vám říkat nebudu. (odklonil svůj pohled ode mě směrem z okna pryč a působil dojmem, že bez diskuze ukončil tuto otázku)*

O: *Děcka do školy chodit musí. Máme 4 děti a dvě už chodí do školy. Chci, ať se naučí prostě to důležitý jako je čtení a psaní a pak je mi to už jedno. Stejně dál do školy nepůjdou, protože po mně převezmou zastavárnu a k tomu nepotřebou mít vysokou. Sám bych ani nechtěl, aby studovaly dál, hlavně, ať vydělávají.*

A: *Takže vzdělání pro Vás není důležité?*

O: *Tak děcka do školy musí, ale to důležitý se naučí stejně hned a osm roků (důsledek neinformovanosti) tam chodit nemusí.*

L: *U nás nehraje vzdělání vůbec žádnou roli. Co se vzděláním? Hlavně nikdo nesmí být doktor nebo zaměstnaný v nemocnici nebo na hřbitově, protože se střetává s mrtvými. Co je to za člověka, když mu nevádí pitvat mrtvolu?*

A: *A co když někdo musí jít do nemocnice kvůli nemoci?*

L: *To je něco jinýho, to je nutnost.*

V prvním případě se střetáváme s paní J.H. (znám ji z výkonu služby, ale přála si být v anonymitě. Ačkoliv hovořila pouze o svém synovi, má celkem 4 děti, z nichž 3 jsou již školou povinné. Žijí v městském bytě o celkové velikosti 4+1, avšak mají poměrně vysokou nesplacenou částku na nájemném. Systém hodnot a její povědomí o dobré životní úrovni je v subjektivním srovnání s běžnými standarty velmi zkreslené a zdaleka neodpovídá ani průměrné životní úrovni. Demotivací k dosažení kvalitního vzdělání je skutečnost, že otcí rodiny stačí pouze základní vzdělání a i přesto může pracovat. Všimněme si faktu, že otec pracuje pouze na základě ústní dohody, což je pro orgán rozhodující o přidělení dávek hůře zjištělné, a proto to nebrání jejich přiznání.

Pan Kudrik zaujímá striktně ortodoxní názor na vzdělání i v jeho základní podobě. Velmi arogantně hovořil o systému vzdělání a dával zřetelně najevo, že on je ten, který o dosažení vzdělání svých dětí rozhoduje, nikoliv legislativa ČR. Stěží můžeme odhadovat konkrétní důvod, proč pro něj není vzdělání jeho dětí důležité. Pan Kudrik ví o tom, že jsem policistka, což mohlo mít za důsledek to, že zapíral skutečný obsah obchodu mezi jeho rodinou a rodinami v Ostravě.

Třetím respondentem je olašský Rom řádně bydlící v městském bytě, kterému je mezi 45-50 lety. Jeho domácí zázemí je velmi příjemné a čisté a budí dojem nadprůměrného materiálního zabezpečení. Při dotazování seděl na kuchyňské židli a mě posadil do křesla – velmi pohostinné. Hovořil o své živnosti, kterou je zástava movitého majetku. Protože provozem této živnosti částečně zajišťuje budoucnost svým dětem, neshledává vzdělání jako důležité. Sám nejevil známky nevzdělanosti či jazykové bariéry. Všimněme si velmi zajímavých informací, které uvádí pan Lagrin. Sintové mezi sebou nesnesou někoho, kdo má jakýkoliv styk s mrtvými.

Při porovnání postojů všech čtyřech respondentů je zřejmý společný znak. Všichni (i většina ostatních respondentů) při otázce vzdělání zmiňuje jeho význam pro budoucnost. Opomíjejí však jednu z dalších funkcí školy, kterou je scholarizace.

Školní socializace je specifická dlouhodobým působením a koncentrací působení na vývoj dítěte. U dítěte dochází ke scholarizaci, což je proces, kdy se stává žákem. Začleňuje se tedy do systému institucionálního vzdělávání, což výrazně pozitivně ovlivňuje školní socializaci.³⁹

Scholarizace může dítěti ve školním věku právě zajistit lepší způsob adaptace na školní prostředí a tím umožnit snadnější vstup do sekundárního a terciálního vzdělávání. v případech, kdy není problém s adaptací na prostředí, avšak rodiče nemotivují své děti ke studiu, zaniká i tento význam školských zařízení. Fakt, že jsou některé romské děti tímto způsobem demotivovány, bohužel přispívá k realizaci opravných prostředků sociální výchovy.

4.1.7 Jaký je podle Vás smysl těhotenství? Z kolika dětí pocházíte, kolik dětí máte a přijde Vám to přirozené?

O1: *Tak máme dost děcek a co? Máme je rádi a dostáváme za ně peníze, o to Vám jde? (gestikuloval naštvaně a zvýšil hlas)*

A: *Já ale netvrdím, že je to špatně. Chci jen vědět, co všechno pro Vás celé těhotenství znamená jako pro otce a z kolika dětí pocházíte?*

O1: *Já jsem ze sedmi děcek a máme vlastně dva táty. A čím víc, tím líp, máme se mezi bráchama rádi jako bráchové prostě.*

S: *Já mám 2 děti a to je podle mě akorát, víc bych asi nezvládla.*

A: *A kolik máte sourozenců? Přijde Vám to přirozené? Někdy si třeba může sotva dovolit jedno dítě.*

S: *Já mám 2 bráchy. No, někdo chlastá, tak nemá peníze na děti. Já děckám dávám všechno, i kdybych neměla co do huby.*

Záměrně jsem zvolila tuto poměrně choulostivou otázku, abych zjistila vlastní chápání těch, kterých se bezprostředně týká. Protože se jedná o jednu ze skutečností, která

³⁹PROCHÁZKA, Miroslav. Sociální pedagogika. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4734-705, s.127.

velmi silně podněcuje ke vzniku předsudků, považuji za nutné zmínit nejvíce vypovídající odpovědi respondentů. Nejvíce opozitní mi přišly právě zmíněné dvě, jedná se v pomyslné přímce odpovědi o ty nejkrajnější. Zpravidla byly odpovědi postaveny pouze na skutečném počtu dětí, kdy tyto odpovědi úplně neplnily účel mé otázky – a sice pochopit chápání potřeby vysokého počtu dětí.

Ve druhém případě se setkáváme s poměrně neobvyklým postojem. Neobvyklým jej nazývám především z důvodu obecně známých předsudků. Respondentka vyjadřuje svůj smysl pro zodpovědnost tím, že je schopna omezit na životě sama sebe jen proto, aby se její děti měly dobře. Obecně chápaný průměrný počet dětí je rovněž toho důkazem.

První případ velmi přesně zosobňuje moji představu o reakci na moji otázku. Setkala jsem se se zlobou a arogancí, která mi však pomohla potvrdit fakt, že Romové jsou si sami vědomi toho, že je to nepřírozené oproti běžným zvyklostem majoritní části společnosti. Opět se střetáváme s neprodlenou zpětnou reakcí a vlastní obhajobou vyřešené odpovědi. v tomto případě je obhajoba postavená na vzájemné sourozenské lásce. Otázkou však zůstává, jestli je tento způsob obhajoby dostačující pro pochopení smyslu mnohočetného těhotenství anebo se jedná pouze o okamžitý argument směřovaný vůči vlastnímu pocitu neuspokojivé skutečnosti.

4.1.8 Pohovořte o důležitosti pohřbu, s kým se jak loučíte?

L: *Mezi naším a Vaším pohřbem rozdíl není, děláme to stejně. To Vlachi to mají jinak, ti mu lijou do krku i kořalku, zapálí mu cigaretu, vyndají ho z rakve, hovada.*

O: *Jáj, vnuk mýho strýca, chlapeček 4 letý, zemřel na nějakou nemoc krve, tak měl minulý měsíc pohřeb. Dali jsme mu moc hraček s sebou a toho malýho volkmena na písničky, protože rád tancoval. Aj na mojich narodeninách tancoval na čavale. (začíná plakat).*

A: *Dobře, obraťme list. Zpopelňujete zesnulé?*

O: *Ne, nedám do pece člověka, na kterým mi záleželo. Pálilo se v táborech, Osvěncimi a tak, ne tady.*

O: *U nás je pohřeb spíš veselý, než smutný. Pijeme, tancujeme, zpíváme a to všechno pro zesnulýho. Když se s ním loučíme, tak jsme smutní, ale týden na něj vzpomínáme.*

A: *Je pravda, že zesnulému podáváte alkohol, cigarety či s ním na pohřbu manipulujete?*

O: *Já už jsem na několika pohřbech byl a je pravda, že mu přímo do rakve dáváme každý něco, co měl rád. Fotky, šperky, ale i ten alkohol nebo cigarety. a potom ho s tím pohřbíme. Tělo ale necháváme v rakvi, na mrtvého se snažíme nesahat, protože máme takovou zásadu.*

Znalost pohřebního rituálu bezesporu rovněž patří do škály multikulturní gramotnosti. Osobně jsem ji původně považovala spíše za otázku okrajovou a jen lehce dokreslující celkový kolorit prováděného výzkumu, nicméně na základě celkem čtyřech odpovědí od olšských Romů jsem se dozvěděla velmi zajímavé informace o jejich postoji ke zpopelňování zesnulých.

Prvně se však budu věnovat výpovědi pana Lagrina a znovu zmiňuji, že pan Lagrin je Sint. Přikládám tedy pravděpodobnost tomu, že jeho odpověď může být tímto způsobem zkreslena. Hovoří především o tom, že olšští Romové se při obřadech dopouštějí z pohledu zvyklostí občanů ČR až zavrženíhodného a nemorálního jednání vůči zesnulému. Snažila jsem se velmi bystře na tuto zjištěnou skutečnost reagovat a dotazovala jsem se olšských Romů, zdali je to pravda. Třetí odpověď (a několik dalších obdobných odpovědí) potvrdilo pouze skutečnost, že se zesulí pohřbívají společně s jejich oblíbenými věcmi, které se dávají zpravidla přímo do rakve. o manipulaci se zesnulým však nikdo nepotvrdil a naopak se logicky odvolávali na svoji zásadu zmíněnou v podkapitole 4.1.6. Právě z těchto důvodů považuji za logické přisuzovat jako důvod této odpovědi fakt, že pan Lagrin je Sint.

Každý z dotazovaných respondentů z řad olšských Romů shodně potvrdili, že se nikdy zesnulý nezpopelňuje. Z uvedených informací pramení jako jediný důvod to, že zpopelnění je pozůstatek činností prováděných při Holocaustu. Aby bylo zřejmé, že odchod zesnulého není nedobrovolný, zesulé nezpopelňují. V rámci této odpovědi nebylo možné učinit potvrzení informací prostřednictvím pozorování, nicméně vzhledem k vypovídajícímu množství respondentů toho považuji za zbytečné.

4.1.9 Chcete doplnit ještě nějaké informace, které považujete pro vytvoření uceleného pohledu na Vaši komunitu za důležité?

S: *Ano, vyházejte ty kurvy z vlády a ať jsou tam naši lidi. Bylo by tady dobře, moc dobře, věřte mi.*

R: *Ano paní, my sme olašští Roma, ne Rumungri. To je jako kdybych já o Vás řekl, že ste černochoch. Ste černochoch?*

A: *Ne, nejsem.*

R: *Tak vidíte a urazila byste se.*

R: *Je mi líto, že se na nás lidi dívají jako na cigány bez ohledu na to, že jsme Vlaši. My nejsme jako Rumungre, kteří dělají jen ostudu. Chci, aby to lidi věděli. Budou to od Vás vědět?*

A: *Pokusím se všechny důležité poznatky předat dál.*

R: *Jo a chci, aby nejen lidi, ale i policie a soudy věděli, že jsme taky jen lidi, a že můžeme chybovat.*

A: *Co tím myslíte, můžete to rozvést?*

R: *No, když něco ukradne bílej, tak se řekne, že to bylo jen omylem a nechá se to tak. Když ukradne něco cigán, tak je všem jedno, že je to jídlo pro jeho děti – prostě je to zloděj.*

Zpravidla zůstala tato otázka bez odpovědi. Jednou z odpovědí byla touha po politickém zastoupení. Druhá a třetí uvedená odpověď potvrzuje moje tvrzení o předsudcích a podtrhává význam této bakalářské práce. Dotazovaným se nelíbí aplikace předsudků proti nim samým a obhajují svoji různorodost v rámci etnika. Protože však i v majoritní společnosti existují ti, kteří předsudky potlačují a naopak se snaží najít místo toho logického původce jejich chování, můžeme hovořit i o tom, že předsudky mají vůči nám Romové? Jistěže můžeme.

Pokud Romové trpí představou, že všichni bez výjimky se k nim stavíme způsobem, který je většině z nás blízký, poté bezesporu hovoříme o jejich předsudcích. Bylo by určitě také velmi zajímavé zabývat se možnými eliminátory jejich předsudků, když původcem právě jejich předsudků jsou předsudky většiny z nás.

4.1.10 Co si myslíte, že by Vašemu životu a soužití s ostatními menšinami a majoritou nejvíce pomohlo?

S: *No aby hlavně bílí o nás víc věděli, pak se nebudou divit, proč nepracuju.*

L: *Jiná vláda, ale to už je pozdě.*

A: *A chodíte k volbám? Nemusíte mi říkat, koho volíte.*

L: *Nechodím, to je zbytečný.*

Poslední otázka již byla pro respondenty poměrně obtížná a dostalo se mi pouze dvou plnohodnotných odpovědí, se kterými je možné dále pracovat. v případě Romky ze Slovenska bylo nutné otázku několikrát zopakovat, vysvětlit jejich význam a uvést příklady. Konečnou odpovědí následně je touha po eliminaci předsudků prostřednictvím lepšího povědomí o Romech, kdy tuto odpověď sama považuji za velmi vyzrálou.

Pan Lagrin, zřejmě vzhledem k jeho vysokému věku, vyjadřuje ztrátu chutě či naděje na zlepšení situace, neboť jediným východiskem vidí změnu stoupců vlády či v širším kontextu, změnu působení politické moci.

Při porovnání těchto dvou odpovědí vidím hlavní rozdíl v šířce kontextu, v jakém jsou chápány. Můžeme-li tyto dvě odpovědi považovat za důvěryhodné, poté s přibývajícím věkem roste i možnost rozšířit souvislosti chápání.

4.2 Výstup z výzkumu

Provedený výzkum, ačkoliv se od původního záměru etnografického výzkumu liší, přinesl velmi zajímavé poznatky ke zjišťovaným informacím, ze kterých jsem byla schopna provést jednotlivé výstupy a v tomto důsledku i zhodnotit jejich možný význam pro sociální pedagogiku a pro policejní práci.

V průběhu provádění výzkumu jsem se dostala do mimořádných situací jako je hněv či nepochopení ze strany respondentů, na které jsem byla nucena operativně reagovat. Již samotný vznik těchto situací je však částečně vypovídající o povaze odpovědi a je možné s ním pracovat. Osobně považuji za důležité výsledky celého výzkumu včetně provázanosti na teoretickou část této práce reprodukovat institucím, které s Romy přicházejí velmi často do styku. Myslím tím především úřady městských částí a oddělení Policie České republiky, která působí na území města Brna, které se přímo či nepřímo podílejí na sociálně-výchovné činnosti přímo v terénu.

Sociálně-výchovná činnost v terénu znamená práci s dětmi a mladistvými žijícími rizikovým disociálním způsobem života, kteří jsou ohroženi sociálně patologickými jevy (drogově závislí, děti a mládež ulice, prostitutky). Rozhodující součástí této činnosti je naučit mladé lidi převzít osobní odpovědnost za vlastní jednání.⁴⁰

Míra podílení na sociálně výchovné činnosti se u zmíněných orgánů státní správy odvíjí od pravomocí, kterými disponují. Nevylučuji myšlenku, že rozšíření či účelná úprava legislativy v této oblasti by mohla mít za důsledek zvýšení efektivity v případě sociálně-výchovné činnosti, nicméně tato oblast je poměrně obsáhlá a měla by být předmětem jiné bakalářské práce.

⁴⁰KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-807-3673-833, s.184.

ZÁVĚR

Nyní jsem schopna objektivně shrnout provedenou práci s odkazem na sledované cíle této práce a zdůvodnit rozpory, které z konkrétních důvodů vznikly. Tou největší odchylkou od cíle bakalářské práce je odstoupení od plnohodnotného etnografického výzkumu. Za účelem splnění cíle bakalářské práce nebylo jeho provedení nezbytně nutné a efektivita se více projevila ve způsobu provedení výzkumu tak, jak jsem jej zvolila. Následně definuji splnění jednotlivých cílů práce.

Protože většina obyvatel České republiky chápe chování Romů jako nepřizpůsobivé, patologické a odporující běžným normám. Proto jsem v teoretické části čerpala poznatky z odborné literatury a různému zpravodajství a zjistila odpovědi na některé výrazy jejich chování, jako jsou některé jejich rituály, chudoba, školní docházka či porodnost. Za účelem objasnění dílčích informací o původu Romů, jazyce, subetnickém rozdělení či etnocentrismu tyto pojmy rovněž definuji, čímž jsem si vytvořila velmi pevný teoretický základ pro provedení praktické části práce.

Pro důvěryhodnější subjektivní identifikaci pro mě nejvýznamnější podskupiny Romů, konkrétně olašských, jsem čerpala poznatky o vzhledu a jejich způsobů chování i z novinových článků, vlastních zkušeností a především nazýváním se sebe sama jako „olašským Romem“ v rámci dané komunity tak, jak specifikuji v kapitole 3.1 Výzkumný soubor.

Za účelem splnění velmi důležitého cíle z hlediska sociální pedagogiky považuji reprodukci výsledků z výzkumu a komparaci rozporných informací uvedených v odborné literatuře, kterou směřuji samosprávním orgánům zodpovědným za otázky sociálního zabezpečení a policistům zařazených v rámci města Brna, zejména na hlídkové a obchůzkové službě. Existuje velká pravděpodobnost, že díky provedenému výzkumu a práci celkově budou tyto orgány v rámci uplatňování zásad prevence i realizace represivní složky moci efektivněji a lépe přispívat k nápravě nežádoucích sociálně-patologických jevů.

S tímto také souvisí činnost současných metodiků prevence, kteří z důvodu mnohdy nedostatečných kompetencí nejsou schopni efektivně uplatňovat zásady osobnosti sociálního pedagoga, a to především v otázkách interakcí s rizikovou mládeží romského etnika.

Osobně mohu splnění sledovaných cílů ohodnotit jako velmi úspěšné a upotřebitelné pro další praxi. Důležitost a hlavní význam vybraného téma se projeví především až při aplikaci zjištěných poznatků v běžném či profesním životě. Pokud tímto dojde alespoň k částečné eliminaci předsudků v této práci popsaných, poté práce nadmíru splnila svůj účel.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BERNARD, H. Russell, *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2000.
2. BUDILOVÁ, Lenka a Marek JAKOUBEK. *Cikánská rodina a příbuzenství*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové, 2007, 207 s. ISBN 80-870-2511-3.
3. FIALA, Petr a Markéta PITROVÁ. *Evropská unie*. 2., dopl. a aktualiz. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009, 594 s. ISBN 978-807-3252-236.
4. GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-720-3124-4.
5. HAVLÍK, Radomír. *Úvod do sociologie*. 5. vyd. Praha: Karolinum, 2007, 128 s. ISBN 978-802-4613-857.
6. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-736-7040-2.
7. HORVÁTH, Gejza. *Olaši a jejich krisi*. *Romano Hangos*, roč.9, č.7 [online]. Brno, 2007 [cit. 2014-01-22]. Dostupné z: http://romanohangos.cekit.cz/clanek.php?id_clanek=1389.
8. HOUDEK, Lukáš. *Romea: Podobnosti v dómských a romských rituálech na ochranu novorozence* [online]. 2009 [cit. 2014-01-23]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravy/podobnosti-v-domskych-a-romskych-ritualech-na-ochranu-novorozence>
9. HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. *Co se osvědčilo: úspěšné romské projekty ve střední a východní Evropě*. Editor Tibor Kertész. Praha: Partners for democratic change, 2003. ISBN 8023903624.
10. HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. *Romano džaniben - jevend 2004: Sborník romistických studií*. Praha: G plus G, s.r.o., 2004, 282 s. ISSN: 1210-8545.
11. HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. *Šaj pes dovakeras. Můžeme se domluvit*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1993.
12. KANDERT, J. (2004). *Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých až osmdesátých letech 20 století*. Praha: Karolinum.
13. KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-807-3673-833.

14. LHOTKA, Petr. *Původ Romů a jejich příchod do Evropy* [online]. Brno: Muzeum romské kultury, 2010, 27.10.2010 [cit. 2014-01-13]. Dostupné z: <http://skola.romea.cz/cs/historie/puvod-romu-a-jejich-prichod-do-evropy/>
15. MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Vyd 1. Praha: Portál, 183 s. ISBN 978-807-3673-109.
16. MATOUŠEK, O. (2003). *Rodina jako instituce a jako vztahová síť* Praha: SLON.
17. NAKONEČNÝ, Milan. *Lexikon magie*. Praha: Argo, 2009, 354 s.
18. NAVRÁTIL, Pavel, Pavel BAJER a Stanislava ŠEVČÍKOVÁ. *Rómové v české společnosti*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2002, ISSN: 1213-624.
19. NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1995, 128 s. ISBN 80-706-7559-4.
20. *Novým králem olášských Romů se stal Robert Beneš z Brna* [online]. 2014, 5.4.2014 [cit. 2014-04-14]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/domaci/332609-novym-kralem-olasskych-romu-se-stal-robert-benes-z-brna.html>
21. *Obyvatel ČR přibývá, ale především díky cizincům*. [online]. Český statistický úřad, 2011 [cit. 2013-11-23]. Dostupné z: http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/predbezne_vysledky_scitani_lidu_domu_a_bytu_2011
22. PAKOSTA, Tomáš. *Systém sociálního zabezpečení v České republice*. MPSV ČR: RETROPRESS, 2009, 62 s.
23. PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. *Pedagogika (Grada)*. ISBN 978-802-4734-705.
24. ŠULEŘ, Petr. *Romové: tradice a současnost*. Brno: Muzeum romské kultury, 1999, 90 p. ISBN 80-902-4761-X.
25. STRNADOVÁ, Tereza a Pavla KOMÁRKOVÁ. *Olašští Romové mají svůj uzavřený svět. Patří do něho i rvačky a únosy* [online]. Brno, 2009 [cit. 2014-01-22]. Dostupné z: http://brno.idnes.cz/olassti-romove-maji-svuj-uzavreny-svet-patri-do-neho-i-rvacky-a-unosy-1kz-/brno-zpravy.aspx?c=A090227_1147720_brno_taj
26. VRÁBELOVÁ, Marie. *Romština a její rozdělení. (1945-1998)* [online]. Vyd. 1. Praha: Sociopress, 1999 [cit. 2014-01-21]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/24605#5>

SEZNAM TABULEK

<i>Tabulka 1: Náklady na pomoc v hmotné nouzi (v mil. Kč)</i>	<i>24</i>
---	-----------

SEZNAM GRAFŮ

<i>Graf 1: Vývoj počtu Romů v České republice</i>	<i>27</i>
---	-----------